

Verba volant, scripta manent

FEIA TEMPS que des de *L'Escudella* teníem interès d'abordar des de l'àmbit local el joc de raspall a Xeraco. Una història de llarga tradició d'ascendència grega que ha arribat als nostres dies carregada de popularitat, auge esportiu juvenívol i escassa escriptura. Fou tot just aquesta mancança de papers i l'oportunitat de conservar la memòria del raspall de Xeraco per la pervivència d'alguns pilotaris el punt que ens féu convèncer per a tractar el tema. Se'ns feia difícil penetrar dins del món de la pilota amb els ulls del profà. És per aquest motiu que hem recorregut a diversos autors per a redactar aquest número de la revista que s'acosta modestament al joc de la pilota a raspall, el que practica la gent de Xeraco, a fi de traçar una aproximació a aquest esport. El primer article, de Gabriel Garcia Frasquet, revisa la història del raspall des d'una òptica diacrònica a partir de la pràctica de grecs i romans. El text analitza el joc de la pilota de la València medieval i dibuixa una geografia interna del raspall a partir de dades històriques i periodístiques que permeten escatir certes característiques d'aquesta modalitat de pilota. Garcia Frasquet revisa algunes partides històriques, la modificació de la normativa fins arribar a l'hegemonia del raspall a la Safor sobre altres formes de joc. Javier Nadal, Dorín, president del Club de Pilota de Xeraco, escriu sobre el joc al carrer i explica les activitats del club. El tercer i quart article il·lustren fotogràficament els processos de fabricació de la pilota de vaqueta i de l'enfaixat de les mans del pilotari. Van acompanyats de dos textos descriptius, un de José Luis Planes i l'altre de Rafael Campos. El cinquè article és un llarg i dens repàs a l'activitat del raspall jugat a Xeraco, amb al·lusions a la pràctica antiga, que compta amb una interessant visió del joc al segle XX, el relat de tres partides plenes d'anècdotes raspalleres i un destacable apartat amb semblances dels jugadors vius més importants. Tanca aquest número de *L'Escudella* una narració de Ferran Garcia-Oliver que ha esdevingut un text clàssic de la pilota. Publicada originalment a la revista *Saó*, relata una partida jugada a la plaça de l'Església de Xeraco l'any 1502. El pintor Enric Bofí realitzà un gravat a partir d'aquesta crònica.

JOAN IBORRA

El raspall: ullades diacròniques

Gabriel Garcia Frasset

L'encàrrec que originà el present article era escriure una història del raspall, la modalitat del joc de pilota predilecta dels saforencs. No cal dir que es tractava d'un propòsit massa ambiciós perquè la documentació anterior al segle XIX és pràcticament inexistent. Finalment, per tant, ens limitarem a intentar bastir una aproximació al joc de pilota a terra en l'antiguitat clàssica i l'Edat Mitjana i ens estendrem més amb l'Edat Contemporània, on ja disposem de referències bibliogràfiques, hemerogràfiques i fonts orals.

Grecs i romans

Si girem els ulls a l'antiguitat grecolatina, podem comprovar que homes i dones de totes les edats i condicions socials practicaven una gran varietat de jocs de pilota. El metge Claudi Galè (I dC), en el seu tractat *Sobre l'exercici amb pilota menuda*, el recomanava vivament. Entre les seues facultats destacava que era molt complet, que hom s'hi podia esplaïar amb diferents intensitats i tipus de pilotes i, al mateix temps, contribuïa a un desenvolupament harmònic del cos, despertava la ment i esbargia l'esperit. A més era barat i preparava per a l'ús de les armes. D'altra banda era un joc d'equip on els participants compenetraven esforços i intencions per a assolir metes conjuntes, motiu pel qual formava part també de l'educació escolar. Però, a pesar de la seua pràctica generalitzada, no entrà mai en els jocs olímpics. En conseqüència, les referències que ens n'han arribat són escasses, esparses i ambigües, la qual cosa dificulta la descripció d'aspectes bàsics com el camp de joc, les normes de les diverses variants o les classes de pilota que s'hi empraven.

Una de les fonts més utilitzades és l'*Onomastikon* de Juli Pòl·lux (II dC) que, entre altres formes, esmenta l'*episkyros*, també conegut com a «joc dels efebs» perquè requeria la força de la joventut. S'hi enfrontaven dos equips en un espai delimitat per tres ratlles, una de central i una altra a cada costat que marcava la línia a defensar. És possible que la jugada inicial se sortejara. El joc consistia a llançar la pilota el més lluny possible cap als contraris tot intentant que superara la ratlla de tancament. I els que la defenien l'havien d'agarrar amb celeritat i retornar-la fortament amb la mateixa finalitat.

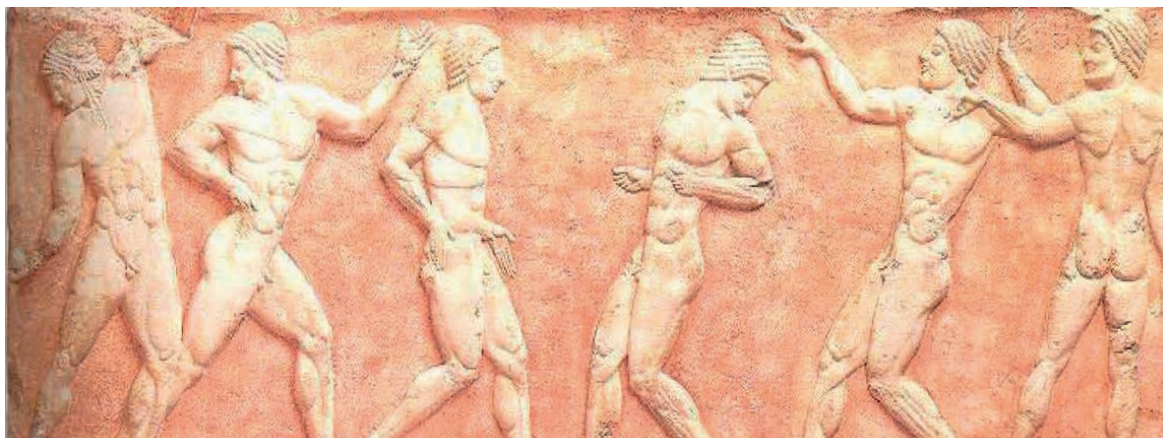
De vegades, per sort, els textos escrits es poden complementar amb un suport iconogràfic. En la basa de marbre d'una estela funerària de cap al 510 aC, dipositada al Museu Arqueològic Nacional d'Atenes, es representen dos equips de tres jugadors enfrontats. El darrer té en la mà una pilota a punt de llançar. L'últim oponent li fa un senyal d'acceptació i el del mig, amb els braços estesos, es disposa a arreplegar-la a l'aire. Els de davant col·loquen les mans baixes amb el gest d'aturar-la. És possible que es poguera agarrar al vol o quan rodara per terra. Tampoc no sabem del cert si es llançava o es colpejava. Si fóra així, es tractaria d'un joc bastant semblant al nyago, que encara perdurava a la Marina a principi del segle passat.

Joc de pilota. José Bru. 1881

Víctor Iñurria, que descobrí el relleu susdit, opina que reflecteix una partida a llargues i que correspon a una forma de joc grega denominada *phaininda*, però la descripció que n'efecten especialistes de l'època clàssica no hi coincideix. José Guillén, en *Urbs Roma*, on examina la vida i els costums dels romans, tot i considerar el mot un adverbí obscur, afirma que significa «joc d'engany», on els dos bàndols contendents intenten despistar els contraris. El qui du la pilota indica nominalment un determinat membre del seu equip mentre que li la llança a un altre. D'altra banda Fernando García Romero, en «Deportes y juegos de pelota en la antigua Grecia», identifica la *phaininda* amb el joc més popular de l'antiguitat grecolatina, l'*harpaston*, possiblement la denominació amb què s'hi referien els romans per la pilota amb què s'hi jugava. Així mateix el relaciona amb l'expressió «joc d'engany» o «joc de mostrar», mentre que *harpaston* significaria «agarrar fortament» o «arravatar amb força». D'altra banda, com les mencions d'alguns autors parlen d'una disputa intensa, amb torsions violentes de coll i alçament del rival en alt per a tombar-lo, l'autor opina que s'hi assembla als placatges del rugbi actual, on també s'intenta enganyar els contraris mirant un jugador i passant-li-la a un altre d'inesperat. És possible que, en un estadi intermedi, es transformara en les corregudes tumultuoses de *la soule*, amb què es recreaven a França durant l'Edat Mitjana.

Entre altres vaguetats descriptives, un epigrama de Marcial qualifica l'*harpaston* de joc polsegós, perquè la pilota hi corria per terra. Aquest detall dugué Llorenç Millo, en el seu llibre capdavanter *El trinquet* (1976), a considerar-lo un antecedent del raspall, encara que, com hem vist, més aviat hom podia pensar en una variant a terra de l'*episkyros*.

Relleu d'una basa de marbre d'una estàtua funerària. Museu Arqueològic Nacional. Atenes

La València medieval

En alguns indrets del continent europeu encara es practica el joc a llargues amb les mateixes regles que segueixen els valencians. La seua generalització i perdurabilitat fa pensar que era la matriu inicial de la qual es derivaren la resta de variants. De totes maneres és difícil establir-ne l'evolució perquè les mencions, al llarg dels segles, es refereixen exclusivament al “joc de pilota” perquè ja inclou la diversitat.

Els valencians en tenim notícies quasi des de la fundació del Regne i, a final del segle XIV, la seua pràctica era tan comuna que començaren les prohibicions per raó de les molèsties que ocasionava als vianants o les blasfèmies que s'hi proferien. A més, alguns començaven a fer-ne ofici. La interdicció més esmentada és la del 14 de juny de 1391, quan els jurats de València publicaren una crida prohibint el «joc de pilota arrutladissa» dins els murs de la ciutat sota pena de vint morabatins i punicions alternatives si no es pagaven. Es tracta d'una denominació tan singular que mereix que hi parem atenció: *rutlar*, sinònim de *redolar*, significa moure's rodant una cosa sobre ella mateixa damunt una determinada superfície. Com la pilota sobre terra. És ben probable, per tant, que fóra un precedent de l'actual raspall. D'altra banda l'única diferència que hi havia entre aquesta modalitat i la més general de les llargues era que, en el primer cas, la pilota es podia jugar tant a l'aire, com a qualsevol bot o quan rodara per terra. Fins i tot compartien les ratlles, de les quals el raspall ha prescindit en una època recent.

La crida tan rememorada divergeix de tota la resta per la protesta que provocà. Hòmens de paratge, o siga amb algun grau de noblesa, s'avalotaren. Arrancaren les clavilles d'una carnisseria que hi havia en un carrer molt concorregut i jugaren a la xoca, és a dir al canonet o canutet, reballant-les a les garres dels transeünts, o siga, dels genolls cap avall de la cama. I amenaçaven que, ja que el joc de pilota els era vedat, practicarien altres jocs de garronades, i «si tot los fall arredolaran pedres a les cames dels passants». Totes aquelles accions de contestació substitutòries es realitzaven arran de terra, la qual cosa sembla indicar que el joc prohibit era si més no paregut a l'actual raspall. No hem trobat cap altre document que hi aportara més claredat. Sorprenentment, però, Rafael Pérez Contel, en el llibret *Jocs medievals infantils a València* (1990), incorpora el raspall. Hi afirma que, entre altres llocs, es jugava al carrer Trinquet de Cavallers amb una pilota de 20 a 25 cm de diàmetre, confeccionada amb tires de llana de 2 cm d'amplària i folrada de pell apergaminada. La descripció subsegüent és confusa i no afegeix cap dada històrica comprovable de suport. Tot fa pensar que s'ho inventà, així com una altra mena de joc de pilota que també hi esmenta: un hoquei creat per pastors. El conjunt, per tant, manca de fiabilitat.

N'hi ha poques dades històriques referides al joc a terra. La raó és que allò que és omnipresent esdevé invisible, que era un joc de carrer i que només era una de les modalitats que s'hi practicaven en una determinada zona. Però sembla que la seua distribució no ha variat massa en les darreres centúries. Per exemple, tenim notícies que, a l'abril de 1878, es jugà al Genovés una partida de «raspallot» que enfrontà Bastero, Cuquillo i el Blanquet de Benigànim, grans figures de l'època, i tres jugadors de l'Horta de Gandia (*Las Provincias*, 22-IV-1879). Per tant, l'esdeveniment reunia tres de les comarques on més arrelat estava el joc a terra: la Costera, la Vall d'Albaida i la Safor, tot i que també s'hi jugava a la Marina Alta i l'Alcoià-Comtat. El folklorista Joaquim Martí Gadea, en el llibre *Tròços y mòsos ó retalls de la nostra terra* (1908), parlant dels «xeus» d'Alcoi, el malnom amb què eren coneguts pels pobles veïns, afirma que són gent de pau, model de progrés, activitat i moralitat, motiu pel qual els civils, la tropa, l'ajuntament i els jutjats no tenen faena i, en veure's sempre ociosos i desocupats

En l'estiu sen ixen fòra
de vesprada á passejar,
cuant no júen a la brisca,
al trentaú ó al raspall.

Martí Gadea era de Balones (el Comtat), on el joc de pilota també era la gran distracció dels habitants. Aquesta familiaritat amb el més popular deport valencià el dugué a incorporar al seu *Novísimo diccionario general valenciano-castellano* (1891) paraules i locucions fins aleshores bandejades com *bolera*, *traure de bragueta*, *raspallot* i *raspot*.

Així doncs el raspall, també dit raspallot, raspot o raspa, segons els indrets, es jugava a la franja delimitada a grans trets pel riu Xúquer i la línia Biar-Bussot, coincidint amb la demarcació històrica medieval de la Governació de Xàtiva. Aquest territori constitueix actualment les denominades Comarques Centrals Valencianes, un espai de fecunda interrelació econòmica i social amb un remarcable sentiment de pertinença i valencianitat.

En el joc al carrer, les llargues, comunes a tot l'antic Regne, i el raspall, es completaven amb la galotxa a la Safor, la Costera i la Vall d'Albaida, on també es practicava la perxa en alguns pobles, una varietat que preponderava així mateix a l'Alcoià-Comtat. A la Marina Alta, com a modalitats secundàries es jugava a curtes, nyago i perxa esquerre.

Posteriorment a la guerra civil, hi desapareix pràcticament el joc a l'alt al carrer i s'ensenyoreix el raspall, ajudat per la seua pura i rotunda elementalitat i per la proliferació de voladissos, balcons i fils de la llum que dificultaven el vol de la pilota. Aquest mapa del joc a terra es completa amb algunes poblacions properes de la Ribera Alta, també a la drete del Xúquer, com Castelló de la Ribera o Alcàntera del Xúquer; o de la Ribera Baixa, com Polinyà del Xúquer; i així mateix de la Canal de Navarrés, amb els pobles d'Anna i Bicorp, on, a partir de la dècada dels 50, substitueix les llargues i la galotxa, i d'algun poble de la Marina Baixa, com Altea, tot i que sempre hi ha tingut un paper menor. Fora d'aquesta àrea queda l'illot de Rafelbunyol (l'Horta Nord) on, en temps de la Segona República, l'introduí un aficionat que havia anat a treballar a la Marina, on l'aprenqué.

Als nombrosos trinquets, ja durant el primer terç del segle passat, el raspall convisqué amb l'escala i corda, que rellevà les llargues com a joc a l'alt. Encara que les notícies són minses,

n'evidencien una presència habitual als trinquets de Gandia i Dénia, i més insòlitàment al Pelayo de València, on el gener de 1924 disputaren un desafiament de 1.000 pessetes a 35 punts, un pilotari de Tavernes de la Vallidigna i un de Daimús, contra Peiró i Molina, de Gandia (*El Pueblo*, 24-I-1924). La procedència dels jugadors indica que al cap i casal era una modalitat trasplantada i, per això mateix, necessàriament escadussera.

Les partides memorables d'antany

En molts pobles l'afició al joc de pilota era tan gran que no hi havia prou carrers per a les partides que s'acordaven. De vegades havien de compartir-los i s'hi jugaven dos partides alhora alternant-se a cada quinze. Però a banda del joc habitual entre amics o de rivalitat amb el poble veí, de tant en tant s'organitzaven veritables esdeveniments que monopolitzaven les converses i despertaven gran expectació social. Un d'aquell enfrontaments memorables es produí el mes de març de 1928. El corresponsal de *Las Provincias* a Llutxent en donà complida notícia en una sèrie de tres articles (C. C. T., *LP*, 18, 22 i 30-III-1928).

Ja feia dos mesos que no s'hi parlava d'una altra cosa. Els llauradors, sobretot en els desbaratadors dies de pluja, feien rogles als casinos i les tavernes i manifestaven una viva impaciència. Es debatia insistentment sobre les qualitats i els punts febles dels jugadors i les travesses que s'hi efectuàrien. Les negociacions prèvies, que el cronista qualifica d'odissea, tardaven massa a cristal·litzar. Una dita sàvia en justificava la dificultat: «Les partides es guanyen quan s'arreglen». Però per fi arribaren a vènit.

S'hi acararien, d'una banda, quatre jugadors de l'Horta de Gandia: Alfredo, de Palmera; Joaquín, de Vilallonga; Benito, de Miramar; i Torreta, de la Font d'en Carròs; i de l'altra, Rubén Ramon i José María *Charra*, tots dos de Llutxent (la Vall d'Albaida), i el Xiquet d'Annauir i el Xiquet de Llanera (la Costera). S'escollí el camp «neutral» de Benicolet, concretament el carrer Colon que, per les seues dimensions i traçat era immillorable. El «pacte» començava amb 2.000 pessetes, però les travesses triplicaven eixa quantitat, propiciades per la incertesa del resultat i la predisposició territorial. La partida, a raspallot, es disputaria a «pujar i baixar», a 42 punts, és a dir sis jocs, perquè es comptava de 7 en 7. Si no es podia acabar en un dia, es continuaria el següent perquè el pacte era «a mort».

El dimarts dia 20 a les 9 del matí, el carrer era ple de gom a gom d'àvids espectadors, entre els quals no faltaven les dones. Però la partida durà poc, a penes dos hores. Els de l'Horta de Gandia no pogueren contrarestar la treta de *Charra* i el rest del Xiquet de Llanera. Després d'aquella batalla tan esperada com breu, els milers d'espectadors s'havien quedat amb ganes. La solució que idearen per satisfer-los fou repetir-la a la vesprada, però, en compte de jugar al raspall, ho farien a llargues. I tornaren a guanyar els mateixos entre l'aclamació del personal.

En arribar a Llutxent, els vencedors eren esperats per la banda de música, que els acompanyà amb pasdobles mentre eren duts al coll pels veïns entusiasmats fins al local de la Unió Patriòtica, on l'alcalde els oferí un conyac d'honor. La cel·lebració prosseguí a la nit amb un ball molt animat.

Però els perdedors no s'hi conformaren. Confiaven en les seues possibilitats i demanaren el resquit, que els fou concedit. El nou desafiament se celebraria el dimarts següent, dia 27, al carrer Cardenal Benlloch de Bellreguard. Aquella segona oportunitat tornà a concentrar una gentada provinent de tot l'Horta de Gandia i també de Llutxent, d'on baixà una autèntica caravana amb

AJUNTAMENT DE VALÈNCIA

FA SABER:

Que hui fa sis-cents anys que el Consell de la Ciutat prohibí jugar a la pilota arruladica dins dels murs de València. Prohibició que no fou atesa pels ciutadans perquè aquest noble esport havia arrelat amb força als seus costums. Uns anys més tard, les autoritats municipals feren un altre pregó on reiteraven la prohibició.

A València, una Ciutat cada vegada més lliure, sense murs que l'envolten, no hi cal prohibicions arbitràries. El joc de la pilota, les corregudes de joies, el tir i l'arrossegament..., esports que conformen la cultura del nostre poble, mai no poden ésser motiu de castic o de repressió.

El nostre esport no és bestial, ni rústec o orat, ans mes be, n'es bell i elàstic, i amb maneres i costums de Cavallers, car així són anomenats els qui el presencien.

Els tradicionals jocs valencians, tot i ésser entroncats amb les antigues cultures mediterrànies, expressen l'arrel i l'essència de la nostra cultura nodrida per la terra i la llum pròpies de la nostra geografia.

Que el joc de la pilota es convertisca en festa com a exponent de la nostra tradició, i per això cal impulsar aquest joc, en totes les seues variants i pertor arreu, des dels col·legis fins a la universitat, des de les associacions esportives i juvenils fins als barris de la Ciutat.

En el meu ànim, com a dona valenciana i alcaldessa, assumisc el deure que allà on es practique l'esport puga també jugar-se a la pilota, en totes les nostres propies modalitats: al carrer i al trinquet, a llargues i al rebot, a escala i corda, al raspall i a la galotxa.

Ensems volem manifestar i així ho fem, com acceptant i recolzant la petició feta per la Federació de Pilota Valenciana, cada dia 14 de juny de cada any, serà declarat "Dia de la Pilota Valenciana" inclús dins els murs de la Ciutat.

També ens fém ressò de l'esmentada petició, i la transmetem a la resta de Consells Ciutadans de les terres valencianes, i a la mateixa Generalitat, per tal que l'acceptació generalitzada del 14 de juny com a "Dia de la Pilota Valenciana", faça que tots els valencians siguen un dia a l'any, si més no, Comunitat de gents ajustades e vivents sota les nostres lleis e costums, per obra i gràcia de la nostra Pilota Valenciana.

Vull manifestar públicament amb aquest Ban, com ningú no podrà ésser privat del dret de jugar i fruit del Joc de Pilota als carrers de Ciutat, restant així per sempre derogada la Privació que Los honrats justícies jurats e prohòmes Consellers de la Ciutat de València feren el dia 14 de juny de 1391, de la llibertat de jugar a "Pilota arruladica", hui dita "Pilota Valenciana", dins del terme i límits de la Ciutat.

L'intimem i notifiquem a tots en general les dites coses per tal que ningú per ignorància puga excusar-se d'elles.

València, 14 de juny de 1.991

L'Alcaldeessa,
Clementina Ródenas Villena

HACE SABER:

Que hoy hace seiscientos años que el Consejo de la Ciudad prohibió jugar a la pilota arruladica dins dels murs de Valencia. Prohibición que no fue obedecida por los ciudadanos porque este noble deporte había arraigado con fuerza en sus costumbres. Unos años más tarde, las autoridades municipales realizaron otro bando en el que reiteraban la prohibición.

En Valencia, una Ciudad cada día más libre, sin murallas que la rodeen, no caben prohibiciones arbitrarias. El juego de la pelota, las carreras de joies, el tiro y arrastre..., deportes que conforman la cultura de nuestro pueblo, nunca pueden ser motivo de castigo o de represión.

Nuestro deporte no es bestial, ni zafio o loco, más bien es bello y elegante, con formas y costumbres de Caballeros, pues así son nombrados quienes lo presencian.

Los tradicionales juegos valencianos, confluyendo con las antiguas culturas mediterráneas, expresan la raíz y la esencia de nuestra cultura alimentada por la tierra y la luz propias de nuestra geografia.

Que el juego de la pelota se convierta en fiesta como exponente de nuestra tradición, y para ello es necesario impulsar este juego, en todas sus variantes y en todos los lugares, desde los colegios hasta la universidad, desde las asociaciones deportivas y juveniles hasta los barrios de la Ciudad.

En mi ánimo, como mujer valenciana y alcaldesa, asumo el deber de que allá donde se practique el deporte pueda también jugarse a la pelota, en todas nuestras propias modalidades: en la calle y en el trinquete, a llargues y al rebot, a escala i corda, al raspall i a la galotxa.

Así pues queremos manifestar y así lo hacemos, aceptando y apoyando la petición hecha por la Federación de Pelota Valenciana, que cada día 14 de Junio de cada año sea declarado "Dia de la Pilota Valenciana", incluso intramuros de la Ciudad.

También hacemos eco de la citada petición, y la transmitimos al resto de Consejos Ciudadanos de las tierras valencianas, y a la misma Generalidad, por tal que la aceptación generalizada del 14 de Junio como "Dia de la Pilota Valenciana", haga que todos los valencianos se sientan un día al año, por lo menos, Comunitat de gents ajustades e vivents sota les nostres lleis i costums, por obra y gracia de nuestra Pelota Valenciana.

Quiero manifestar públicamente con este Bando, que nadie podrá ser privado del derecho de jugar y gozar del Juego de la Pelota en las calles de la Ciudad, quedando de este modo por siempre derogada la prohibición que los honrados justicias, jurados y prohombres Consellers de la Ciudad de Valencia hicieron el día 14 de Junio de 1391, de la libertad de jugar a "Pilota arruladica", hoy llamada "Pilota Valenciana", dentro del término y límites de la Ciudad.

L'intimem i notifiquem a tots en general les dites coses per tal que ningú per ignorància puga excusar-se d'elles.

Valencia, 14 de Junio de 1.991

La Alcaldesa,
Clementina Ródenas Villena

cotxes i carros, a cavall o a peu, tot i que la distància era d'uns 30 quilòmetres. Els ànims estaven molt exaltats i hi hagué algun aldarull preliminar entre espectadors que obligà a intervenir la guàrdia civil.

Els saforencs intentaren canviar un jugador al·legant una suposada lesió, però els contraris no ho acceptaren sota pena de perdre la fiança dipositada. Finalment la partida començà a les deu i mitja amb els integrants previstos. Aquesta vegada estigué molt més renyida. Els que jugaven a casa arribaren a tenir val i quinze per a guanyar-la, però els adversaris es referen. En tocar la una,

quan se'n deixaren, només tenien 7 punts d'avantatge. A les quatre reprengueren el joc, encara amb més espectadors, que ja havien acabat les labors agrícoles. Els de Llutxent capgiraren el resultat i adquiriren tres jocs de diferència. Aleshores moltes jugades es reclamaven i l'home bo havia de

donar faltes i bones no sempre a gust de tots. La lluita fou acarnissada, les alternatives, contínues i, a les sis de la vesprada havien quedat pagats, després d'un esforç extenuant. S'aturà la partida. El resultat els deixava en pau, però l'equip de Gandia no s'avingué a la reconciliació i es decidí continuar-la l'endemà. Els pilotaris forasters s'hi presentaren, però no s'hi pogué jugar. Dissortadament el corresponsal no n'explica les raons, però exigia al governador civil que aclarira aquella situació intolerable ja que la suspensió motivà denúncies i detencions. I perquè no es tornara a repetir, sol·licitava que, en aquest tipus de partides, estiguera present un delegat governatiu.

L'exemple que adduïm es podria multiplicar. El joc de pilota, i en aquest cas el raspall, era un autèntic espectacle multitudinari que es vivia apassionadament. Les victòries es convertien en gestes llargament recordades i els jugadors, en herois representants de l'honor del poble.

L'actualització de les regles

A partir de la dècada dels 60 es produeix una renovació de les regles del raspall que el fan més àgil, raonable i compensat, tot i que probablement menys èpic.

Desapareixen les partides «a rebaixar», que solien eternitzar-se i vulneraven qualsevol jornada laboral. Al carrer normalment passà a jugar-se a 8 jocs, 40 punts. Al trinquet, a 5 jocs, 25 punts.

Se suprimeixen les ratlles, i a cada joc es canvia del dau al rest. Alguns aficionats ho anomenaven «passar i passar» o «raspall a jocs», en contraposició al «raspall a ratlles». Amb aquesta innovació es feia més intel·ligible per als ulls poc experts i al mateix temps s'igualaven més les partides. Una ratlla s'ocasionava quan la pilota es quedava parada sense arribar al cap, fóra a les lloses o a l'escala, i un dels jugadors la demanava amb el propòsit de mudar la seua posició, de restar a traure, d'acord amb la seua estratègia. El canvi s'efectuava en arribar a val, amb una ratlla, o immediatament si se'n feien dos, com encara regeix en el joc a llargues. Es marcaven en el punt exacte i, en intercanviar la col·locació, la ratlla dividia el camp i s'havia de disputar de tal manera que, si qualsevol dels dos equips no la ultrapassava, era quinze del contrari.

En moltes ocasions aquelles regles condicionaven considerablement el desenvolupament del joc. La partida s'encetava reballant una moneda que decidia la posició inicial dels equips, la qual

Segle XIX. Pilotaris en el trinquet de Tavernes de la Vallidigna. Arxiu: Levante-EMV

només s'alterava per motiu de les ratlles, que, al trinquet, podien costar d'aconseguir. Així, si un dels contrincants es trobava en un lloc avantatjós per a les seues característiques, la partida solia anar-se'n ràpidament. S'hi afegia que els trinquets de lloses, com el d'El Zurdo o el de Gata, afavorien el rest, mentre que altres de taulells, com el de Rafelcofer, el vell de Gandia o el de Vilallonga, ajudaven al traure. El canvi a cada joc, per tant, contribuïa a equilibrar la contesa.

Més darrerament s'ha introduït una nova modificació amb voluntat de claredat interpretativa. La pilota que toca un espectador a l'escala es considera parada, es col·loca en el terreny de joc a la mateixa altura i es juga. Abans seguia fent joc, la qual cosa afegia emoció, però al mateix temps suscitava dubtes que afectaven tant el joc com les travesses.

Unes altres variacions són un poc més discutibles, com l'excessiu augment del pes de la pilota de vaqueta, que ha passat dels 30-32 grams que indicava el reglament de 1944 als 45-50 grams actuals, en el raspall fins i tot un poc superior a d'altres modalitats perquè s'hi desgasta més. El canvi li ha tret vistositat i duració al quinze ja que no s'hi juga tant per dins i es prima la força sobre la versatilitat i l'astúcia, a banda del major perill d'assentades. Siga com siga el raspall ha sabut evolucionar i anar adaptant-se als gustos i les necessitats dels nous temps.

Del menysteniment a l'hegemonia

Com hem vist, el raspall, per la seua rudesia, senzillesa i quotidianitat, i així mateix per la seua expansió reduïda i el fet de jugar-se preferentment al carrer, ha estat considerat una modalitat secundària del joc de pilota, tant en els llocs on era poc conegut com en les comarques de més auge. Per exemple el folklorista Francesc Martínez i Martínez, en parlar del joc de pilota a Altea en el llibre *Còses de la meua terra (la Marina)*, publicat l'any 1912, després de referir-se a les llargues, la perxa i la galotxa, i fins i tot al nyago, esmenta «la raspa» i gosa afirmar que «apenes mereix el nom de jòch de pilota». I el titla de «brutea», sols practicada pels xicons. Però als indrets on era

Marines, Císcar i Malonda I contra Godofredo, Roget i Miramar. Triquet del Zurdo. Gandia 1960

present a tothora, també se'l subestimava. El trinquet d'Oliva, inaugurat el 1915, tardà una dècada a albergar partides de raspall, tot i que hi havia una gran afició. De fet, si acabaren entrant, fou per les abundants travesses que generaven.

En la postguerra la situació no canvià gaire. Una prova la tenim en els cartells anunciadors de fira i festes dels trinquets de Benissa, Ondara i Pedreguer en la dècada del 50, on destaquen tipogràficament els jugadors d'escala i corda, adornats amb qualificacions hiperbòliques, mentre que els de raspall hi figuren genèricament, sense esmentar-los individualment o, a tot estirar, enumerant-los sense especificar-ne les partides. També resulta ben indicatiu que al trinquet El Zurdo de Gandia, inaugurat l'any 1952, on el propietari duia un registre detallat de les partides disputades, el raspall no hi apareix fins al cap d'un lustre.

Però des d'aleshores ençà, el raspall ha anat progressivament guanyant voluntats fins al punt que, en la seua àrea d'usança, ha esdevingut hegemònic tant al carrer com al trinquet. Un procés emparat en les preferències del públic, que el troba més autèntic i esforçat, bell, dur i directe, com si ara que s'esvaeix l'essència de l'antic poble camperol, que el jugà i el gaudí, quedara encara l'enyorança ancestral de la terra, de conjugar els afanys, les esperances i les fatigues entre clots, pedres i terrossos, mentre la pilota roda, exigent i veloç, i cal plantar cara a la vida tant si ve de volea com raspant sang per guanyar un futur possible.

Aquest camí de l'al·legoria existencial és el que recorre bellament l'escriptor Juli Capilla, en el poemari que titulà tot just *Raspall*, amb el qual guanyà el Premi de Poesia Ciutat de València l'any 2009. L'autor hi homenatja la pilota construint una metàfora identitària i alhora reivindicativa i patriòtica del poble valencià i en certa manera els dibuixa un esdevenidor comú de dignitat, afirmació i autoestima. Va de bo, cavallers, va de bo.

El club de pilota de Xeraco

Javier Nadal

A XERACO la tradició del joc de pilota es perd en la memòria de moltes generacions i s'ha conservat durant segles la seua pràctica ininterrompuda al nostre pobre i a molts més pobles valencians. No seria possible el relat de la vida xeraquera sense aportar aquesta marca d'autenticitat en la que trobem una allargada nòmina de jugadors i de nissagues familiars.

En el record de molts veïns descobriríem les partides al carrer del Forn i al carrer Gandia, on els diumenges i els dies de festa per la vesprada, la partida aplegava una gentada amb la presidència honorífica de l'home bo que donava falta o bona alguna jugada dubtosa després de demanar l'opinió dels cavallers espectadors.

Els desafiaments entre pilotaris de diferents pobles marcaren fites en les converses habituals dels veïns modelant en alguns casos històries que el temps ha convertit en llegenda èpica, quan les partides a pujar i baixar duraven dos o tres dies fins l'esgotament dels protagonistes.

El carrer Maïans i Ciscar, en la part nova del poble, va acollir durant els anys 90 el joc dels aficionats; un frontó de vida efímera al solar de l'actual institut de Secundària i sobretot els repetits èxits de Fúria, Maik, Boluda, Miguel de Jaca, Legionario, Costa, Blasco, Dorín, Costa II, Chaveli, Josep, Canari, Juan, Trini, Enrico i molts més en els campionats autonòmics de raspall van motivar la justificada construcció d'un "trinquet nou de trinca" al poliesportiu municipal, on totes les vesprades l'activitat és incessant, els dilluns com a referent amb dos partides una de joves valors i altra de professionals. Dimarts, i dijous i dissabte pel matí, l'escola de Pilota ocupa aquest espai, mentre que el dimecres es reserva per als entrenaments dels socis i jugadors locals, els divendres es du a terme el CESPIVA, deixant dissabte de vesprada i diumenge matí per a les partides dels campionats.

Altrament la laboriosa junta directiva del Club de Pilota manté l'activitat en l'actualitat amb els equips representants a Xeraco als campionats autonòmics, amb els professionals que ixen de la seva tasca, i amb l'escola municipal on xiquets de diferents categories, campions en algunes d'elles, entrenen, gaudeixen i són transmissors d'aquesta part de la nostra cultura, a més de fer esport i competir com a garantia del futur. Al nou projecte s'ha sumat des de fa un temps diversos equips femenins que han normalitzat i enriquit més encara al Club de Pilota Xeraco.

Partida campionat de festes. Xeraco 2016

Actualment el club conta amb 25 xiquets i xiquetes que representen a Xeraco als Jocs Escolars de la Comunitat Valenciana, en les categories benjamins, alevins, infantils, cadets i juvenils, un grapat de jugadors amateurs que continuen amb els èxits als campionats autonòmics, consagrant Xeraco com el municipi amb més títols, 3 alumnes al CESPIVA (Centre Esportiu de Pilota Valenciana), on es troben els millor 20 joves de tota la Comunitat Valenciana, 4 jugadors professionals, i un centenar de socis i simpatitzants.

En tot aquest reconegut sempre ha sigut fonamental no sols el suport i competitivitat del poble de Xeraco sinó també el propi i necessari de l'Ajuntament per tal de mantindre i fomentar aquesta estructura.

Vos animem des del club de Pilota a que gaudiu d'aquest esport com a espectadors i, si s' animeu, com a practicants, teniu les portes obertes, vos esperem, eixireu contents de la prova. Cavallers, va de bo!

La pilota de raspall

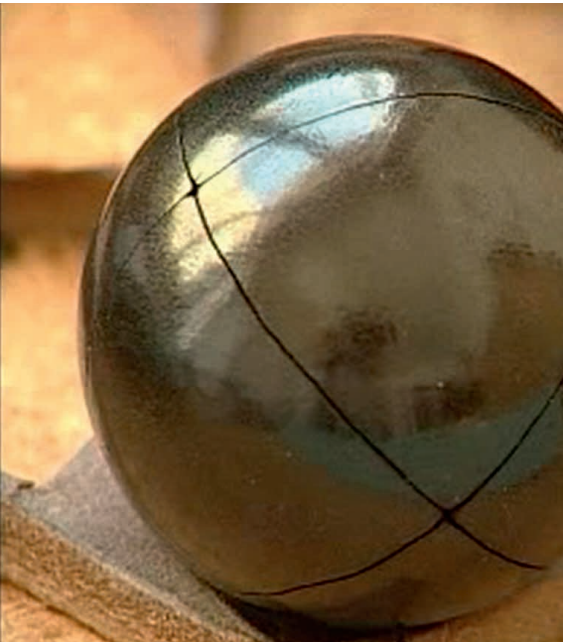
José Luis Planes

Al raspall, es fa servir la pilota de vaqueta a tot arreu, tant al carrer com al trinquet. Amb el pas del temps s'ha imposat a les de pilotes de badana, tot i que aquestes últimes encara es fan servir a les escoles, entre principiants, en desafius d'aficionats, etc. La pilota de vaqueta és aquella que utilitzen els pilotaires en totes les modalitats del nostre esport nacional tan a les partides de carrer com al trinquet. Deu la seua denominació tan característica a la matèria primera amb què es fa: pell de boví. El color fosc, un tant ennegrit, tot i que al llarg de la seua utilització en el joc va adquirint una tonalitat marronenca, n'afavoreix la visualització per part dels jugadors i del públic perquè destaca davant la blancor de les parets del trinquet. En èpoques passades també es distingia del blanc de la calç amb la qual es pintaven les façanes de les cases. La fabricació és completament artesanal, en realitat és un art. De fet hi ha molts pocs artesans que avui es dediquen a aquest treball com a professió. El procés resulta costós en material i en temps. Es necessita molta destresa i paciència per aconseguir una bona pilota. Els pocs materials que s'utilitzen per a la seua fabricació han de posseir una gran qualitat, no serveix qualsevol cosa. La gran quantitat de temps que s'empra en l'elaboració fa que la pilota de vaqueta adquirisca un preu elevat que pot arribar als vuitanta euros. El procés d'elaboració és tan acurat que la impressió que dona a primera vista és que es tracta d'una pilota d'una sola peça. Al llarg dels anys, com passa en la majoria de les coses, la pilota de vaqueta ha modificat la mida i el pes. En l'actualitat deu tindre quaranta-quatre mil·límetres de diàmetre i quaranta grams de pes, segons les normes de la Federació de Pilota Valenciana. En la modalitat de raspall la vaqueta és una mica més pesada que en la modalitat d'escala i corda.

Per aconseguir una bona pilota de vaqueta, cal una pell de bou, preferentment del bescoll de l'animal, molt resistent perquè en finalitzar el procés esdevinga una autèntica pedra, amb aquell «clac» o «cloc» tan característic que escoltem al trinquet en colpejar les lloses o les parets; tot seguit es posa en remulla, s'asseca i es colpeja per a què el material pugui treballar-se posteriorment amb certa facilitat. En acabar aquesta operació, la peça de cuir es divideix en vuit triangles esfèrics que es cusen per la part interior amb molta cura amb fil de niló. Es deixa un dels triangles sense cosir per a introduir posteriorment la borra que constitueix el farcit. Després es premsa i s'acaba de cosir de manera que ha de quedar una esfera completament tancada. Aquesta és la part més difícil i secreta de la confecció. Les costures es repassen amb colpets de martell per uniformitzar la pilota. Finalment es col·loca dins d'un motlle durant uns quatre o cinc dies perquè acabe convertida en una esfera perfecta que serà la forma definitiva. Al cap d'un mes i mig aproximadament, quan la pilota s'haurà assecat, es polirà i marcarà i quedarà llesta per al joc de raspall.

La pilota de badana, utilitzada en les modalitats de llargues i galotxa al carrer, és la pilota habitual entre la xicalla, els principiants o els aficionats de raspall ja que resulta més tova al tacte, és de menor duresa i el colp resulta molt més suau que el de la vaqueta. La coberta està feta d'anyell o d'ovella i el farcit de draps de tela.

Faixa-se les mans

Rafael Campos

LA PROTECCIÓ de les mans per a jugar al raspall és totalment imprescindible i necessària perquè en cas contrari les mans dels pilotaires es farien pols. Faixa-se-les és la manera comuna amb què es denomina el procés, o millor dit, el ritual que fan els jugadors per a protegir-se o enrotllar-se les mans abans de la partida. És una operació a la qual es dedica molt de temps per a protegir les mans durant la partida. Cada pilotaire té la seua pròpia i peculiar manera de faixa-se, així com la utilització d'uns o d'altres elements de protecció, tot i que uns i altres empen elements semblants.

En l'actualitat, com s'esdevé amb la majoria dels esports, els materials i complements necessaris per al faixa han evolucionat per respondre a unes determinades exigències amb la finalitat de millorar el rendiment i l'efectivitat. Lluny queden aquells anys en què els jugadors s'embolicaven les mans amb draps per a protegir-se dels cruels cops de la vaqueta.

Esparadraps, plaques (cautxú, plàstic flexible i dur, metall, etc.), didals de plàstic o de cuir per regla general, guants especials i cinta flexible autoenganxable de dues cares són els materials i complements més comuns utilitzats en la pràctica de l'esport del raspall.

Els passos fonamentals per a faixa-se les mans, descrits a grans trets són els següents: una preparació i adequada disposició dels materials per facilitar la complexa operació al vestidor del trinquet, posar-se en primer lloc una capa base d'esparadrap al palmell de la mà fins a la base dels dits; tot seguit posar la peça de cautxú tallada a mida protectora del palmell superior, o potser un fragment d'una coberta de bicicleta vella, una nova capa d'esparadrap i damunt les plaques metàl·liques a mida, les quals es tornen a cobrir amb esparadrap. Les mateixes operacions es fan en la palma i la part mitjana del dit gros i als dits: esparadrap i plaques. A la part superior dels dits es col·loquen les diteres de plàstic, de cuir, de pell o d'altre material que s'uniran a la perfecció a les falanges dels dits.

Totes les peces han de quedar fermes a la mà però sense perdre la flexibilitat necessària per al joc. L'enfaixament ha de convertir-se en una segona pell, en un guant que encaixe a la perfecció i que no es moga gens perquè un colp fort de la pilota en una part sensible de la mà descoberta per qualsevol motiu provocaria el que es denomina la 'pilota assentada', molt dolorosa i de lenta curació.

Divagacions al dau

El joc de pilota a Xeraco

Toni Martí*

Un dilluns al de matí/ en fou la desgràcia mia
vàrem tenir tres pendències/ amb un fadri de la Vila.
De raons venen raons,/ jo li vaig llevar la vida,
allí, al joc de pilota, / en fou la desgràcia mia.

Cançó popular

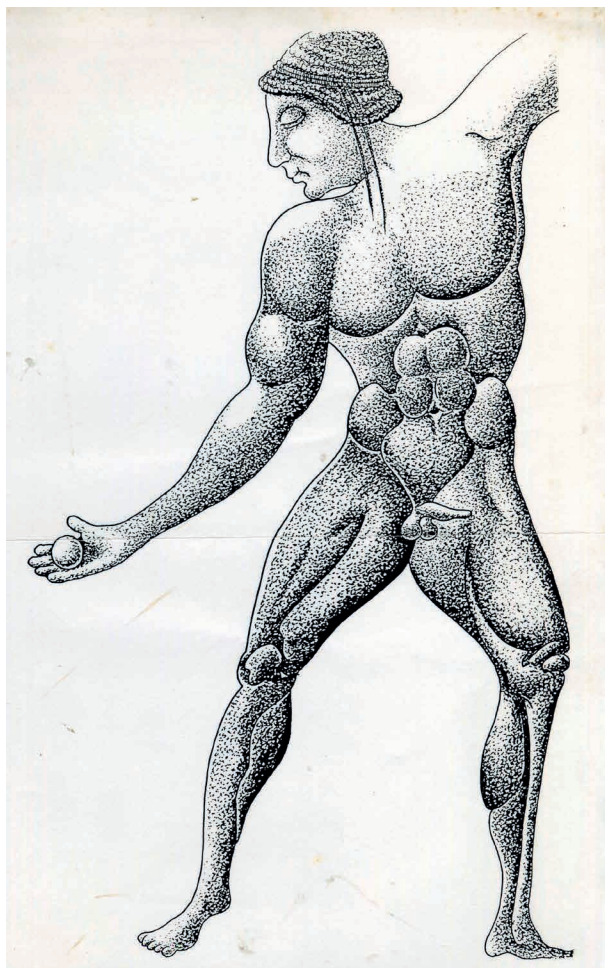
EXPLICAR LA història del joc de pilota a Xeraco ens du a la consulta de molts textos sobre l'origen d'aquesta forma d'entreteniment. Així trobem un rei llegendari Giges de Lídia (Àsia Menor) que distrau la fam dels seus súbdits amb l'invent de la pilota. Però després les circumstàncies van millorar en temps del rei Cressus, 559 aC, famós per les seues exorbitants riqueses. Per proximitat geogràfica trobem els esferisteris a Grècia, llocs on es jugava amb l'esfera o pilota. Una altra variant, la feninde recorda l'actual joc de llargues i ratlles. La reproducció d'un baix relleu de la Grècia clàssica amb sis jugadors ha servit de guardó per part de la Federació de Pilota Valenciana (FPV) als campions d'escala i corda i raspall. De forma fragmentària apareixen relacionats amb la pilota els noms de Plató, Juli Pòl·lux, Alexandre el Gran i Sòfocles.

La cultura romana heretà l'esport amb poques variacions, si bé l'extensió de l'imperi escampà a través de les legions la seua pràctica entre els pobles conquerits i els patricis també l'acceptaren, segons acrediten els escrits de Plaute, Plini el Jove i Marcial. al segle IV, Agustí d'Hipona, nascut a Numídia, colònia romana del nord d'Àfrica, documenta una peripècia infantil. La seua passió pel joc de pilota li dificultava l'aprenentatge de les lletres motiu pel qual rebia la reprovació dels mestres. Durant segles el joc esdevingué molt popular entre nobles i plebeus. Els primers disposaven de llocs tancats o trinquets amb una galeria lateral coberta on les dames seien protegides de possibles pilotades. Arreu d'Europa abunden les referències de prínceps i reis. Lluís el Tartamut de França, 877-879, i Felip el Bell de Castella, 1506, perderen la vida a causa d'una greu pulmonia contreta en acalorades partides. A París el recinte Jeu de Paume, joc de palmell, guarda notables antecedents esportius del regnat d'Enric IV, 1589-1610, quan s'introduí l'ús de la raqueta. L'any de la Revolució Francesa, 1789, es reuniren els diputats de les classes burgeses, el tercer estat, contra el règim monàrquic. Actualment és un museu on les restes arquitectòniques són testimonials. Altres països europeus conserven edificis i carrers relacionats amb la pilota des d'Edimburg a Roma, l'illa de Gotlan a Suècia, Finlàndia, Irlanda, Fríssia a Holanda i Bèlgica. El recorregut geogràfic i la pràctica secular s'eixampla més:

La Federación Mexicana de Deportes de Origen Prehispánico actualmente aglutina trece modalidades de juego de pelota que son un legado inequívoco de un maravilloso esplendor del México antiguo y que se ha mantenido no importando los embates de la historia: como la invasión española, la persecución religiosa y la discriminación por ser practicados por grupos indígenas.

AIXÍ COMENÇA la ponència sobre «Juego de pelota Mixteca» presentada pel professor Minahuatziecati Vázquez al I Congrés Mundial de Pilota Mà celebrat a València el mes de juny de 1994, sent president de la FPV Víctor Iñúrrria. Aquesta dispersió quasi mundial fa pensar a l'escriptor Vicent Josep Escartí que l'invent de colpejar una pilota amb la mà devia començar primerament com un joc de xiquets, després molt més codificat com un joc d'adults. Resumint: parem la mà, agafem una pilota i tindrem l'inici d'un dels jocs més antics del món.

Probablement el joc de pilota va arribar amb les tropes del rei Jaume I després de la conquesta de València l'any 1238, es va estendre per tot arreu amb tanta intensitat que les partides i les disputes entre pilotaires ocasionaven desordres públics motiu pel qual els honrats justícies, jurats i prohoms consellers de la ciutat de València ordenaren la publicació d'un ban el dia 14 de juny de 1391 prohibint el joc a causa de les blasfèmies i ofenses a Déu Nostre Senyor i dels sants i injúries de paraula i de fet a la gent que passava pels carrers i places de la ciutat. La multa era de 300 sous amb el repartiment següent: 100 per al senyor rei, 100 per a les obres de murs i valls i 100 per a l'acusador. Qui no pagava la multa o no la podia pagar era passejat i assotat públicament pel carrer sense gràcia ni remei. Prohibicions semblants es van repetir a moltes més poblacions: Castelló, Lleida, Sóller, Alcoi... Caldren 600 anys per revocar aquest ban per part de l'Ajuntament de València en 1991 en temps de l'alcaldesa Clementina Ródenas.

Sant Vicent Ferrer, 1350-1419, eminent predicador i autor de prodigiosos miracles, en tenia una opinió favorable: «podeu jugar sense fer cap pecat a qualsevol dels jocs permitits com la pilota, la ballesta i els dards». L'humanista Lluís Vives, 1492-1540, recollí en una de les seues obres el diàleg entre tres personatges de la noblesa valenciana dels Centelles, Borja i Cabanilles. El noble Centelles acabat d'arribar de París explica als altres el joc a França i les diferències amb què es practicava a València durant el segle XV i XVI. La popularitat del joc ocupava carrers, places i trinquets. Entre els últims els de Cavallers, Centelles, En Siurana, Fachs, mossén Corts, mossén Olcina, na Segarra, Pilons, Morera i molts llocs més. La plaça de la Pilota amb un dau marcat a terra es trobava a prop de l'església de Sant Martí. L'any 1900 l'Ajuntament de València li va canviar el nom pel de Mariano Benlliure.

Equip de Xeraco. fV. Sancho. Any 1984

Maik 1985- F. José Martín-Levante (5-10-1985)
II Campionat de raspall patrocinat pel Levante

Treta d'honor de Joaquin de la Font.
9 d'octubre 2016

FESTIVAL D'ESPORTS AUTÒCTONS

PILOTA VALENCIANA

Barcelona, 4 i 5 de juliol de 1992

Olimpíades de Barcelona 1992

De totes les converses podem assegurar la generalització de pilota al carrer per part d'una majoria d'homes per tradició i per absència d'alternatives esportives fins l'aparició passiva del futbol al voltant dels seixanta. Qualsevol disputa de bar, de festa al voltant d'una paella o conversa al marge d'un camp de tarongers podia acabar en un desafiament del qual s'havien de fixar les condicions: què, com, on havien de jugar, la treta a l'esquerra o a la dreta, amb falta o sense, el marxador, el premi en diners, en un esmorzar o simplement l'honor de guanyar. Tot aquest procés tenia també unes regles a respectar: Una molt curiosa feia referència al temps de duració ja que la partida s'ajustava a un nombre determinat de jocs, entre cinc i vuit, però l'equilibri o la superioritat d'un equip sobre l'altre allargava o acurtava la durada de la contesa. Per aquest motiu si la competició anava igualada podia fer-se de nit i la foscor impedia l'acabament, però, quin grau de fosca determinava la parada? Aleshores l'enllumenat públic s'encenia i s'apagava manualment des de l'estació transformadora pel funcionari encarregat, el llumener, segons l'hora solar. Per tant la partida se suspenia tan bon punt s'encenien les bombetes i s'acabava el diumenge següent. En alguna ocasió coincidien encontres alhora els quals, després d'una amistosa avinença, operaven les dues partides alternant els quinze. Aquestes observacions indiquen el caliu del joc entre els xeraquers.

Hi ha plena coincidència en la persona de Fèlix el Carboner com a jugador emblemàtic de començament del segle XX. Era un esquerrà poderós de vigorosa treta col·locada arran dels peus dels espectadors molt difícil de tornar. Ja fet un ancià, durant molts anys presidí honoríficament les partides assegut en primera fila junt al dau, atesa la consideració i el respecte de tots els veïns.

A Xeraco no hem trobat documentació escrita en l'arxiu municipal, però un fet sorprenent situa a un carrer del poble una partida de moriscos a començament del segle XVI. L'escriptor Ferran Garcia-Oliver de Beniopa va novel·lar l'estada a Gandia d'un pintor italià, Girolamo de San Leocadio, que treballava al taller del seu oncle Pau de San Leocadio en el retaule de la Col·legiata. Un dia acompanyat del seu criat Alí Panxa Verda va visitar l'alqueria morisca de Xeraco on va quedar vivament impressionat per la disputa d'una partida. Aquest text imaginat per Garcia-Oliver va ser considerat un fet històric per més d'un autor, però la ficció va inspirar un gravat en el que el pintor Enric Boff va recrear de manera esplèndida el joc, la indumentària, la torre morisca i el campanar vell. Si la partida no té fonament històric tampoc seria estrany que moriscos jugaren amb una pilota i encara més podríem aprofitar la dita italiana *Si non e vero e ben trovato*. A falta de documentació escrita, prenem testimoni d'Antonio Bernabeu, Toni el Xaral, veí del Raval de Dalt, i de Salvador Torres, Fresquet.

A principi del segle XX es parla també del tio German, quasi sempre els noms van precedits pel familiar tio, de José el Panxut, un mitger ben plantat de volea desmesurada i de Vicent Tejada, Blasco, de llarga raspada. La nissaga Boluda aporta inicialment els germans Emilio, Saoret i Enrique. El primer va fer parella amb Vicent Lurbe, Costa, durant molt de temps i per diversos pobles disputant encontres a pujar i baixar. Integrats entre la història i la llegenda locals hi ha especialment una partida a Benigànim suspesa per l'autoritat després de tres dies. Costa I va desplegar una llarga vida professional al carrer i al trinquet enfrontant-se als millors pilotaires de tots els pobles, va ser marxador al trinquet vell de Gandia i espectador habitual del trinquet el Zurdo fins que va faltar pel juliol de 1991.

Recordarem ara un extens llistat dels nostres veïns en el qual tots han sigut jugadors, però certament no estan tots els que han jugat perquè segurament no l'acabarien mai: José Gonzalo, José Ma Ventero, Pepico el Carnicer, Hibernon, Vicent el Coto, Paco Salom que jugava amb el barret posat, Tónico Boluda, Toni Puig, Enrique Bruno, José Ma Petral, Francisco Petral, Vicentico Blasco, Severino, Tomàs, Joaquin i Paco de la Font, Juan Clar el Vallero, Pepe Xonera, Chova el Barber, Pasqual de la Cota, Salvador de Fresquet, Manolo Marines, Enrique el Ferrer, Antonio el Bisco, Gabriel Rodrigo, José Ma de Jeroni, Fernando de Jeroni, Pepe la Guapa, Juanito Blasco, Bañuls de Xeresa, Enrique Marines, Rafael de Severino, Pepe el Pelat, Vicent Tarrazona, Ricardo Torres, Ricardet... Tomás de La Font, Enrique Marines i Ricardo Torres, Ricardet, ocuparen llocs destacats en els cartells de trinquet durant els anys setanta. Prengué el relleu Pepico Lurbe, Costa II, punter esquerrà molt tècnic i contundent.

El trinquet

Xeraco és un dels pobles valencians de més tradició en el joc de pilota. Els clots i la pols dels carrers del Forn i de Gandia acolliren durant molts anys partides renyides on s'aplegava un considerable nombre d'espectadors tots els diumenges. Pels anys noranta el joc es va traslladar al carrer Maïans i Ciscar ja asfaltat a l'eixample fins que el dos de març de 1997 es va inaugurar el trinquet al poliesportiu local. La construcció estava ben justificada no solament per la tradició sinó perquè l'equip de Xeraco triomfava en el campionat de raspall al carrer. En l'acte d'inauguració pronunciaren uns breus parlaments l'alcalde Joan Sanchis i el director general d'esports José Emilio Cervera. Hi assistiren el president de FVP Joan Pascual Llobell, el delegat del comitè de raspall Vicent Malonda i el regidor d'esport José S. Lena. L'edifici, modern i funcional, té 55 m de llargària, 9 m d'amplària i 13 m d'alçària, llotges al dau i al rest, comunicades per un corredor lateral que junt amb l'escala augmenten considerablement el seu aforament. Davant d'un públic que omplia el recinte de gom a gom es disputaren dues partides; en la primera els jugadors locals Fúria, José Cuenca i Chaveli s'enfrontaren a Costa, Ximo i Miquel. A continuació els professionals Gorxa de Daimús i Balduino de Simat contra Loripet de Simat i Morera d'Oliva. Actualment el trinquet programa cada dilluns una partida de juvenils i una de professionals, acull campionats oficials i trofeus diversos així com alumnes de l'escola entrenats pels monitors del club.

Els campionats de carrer i la construcció del trinquet han motivat l'aparició d'un nombrós grup de jugadors més preparats tècnicament amb l'ajuda de la Federació del clubs locals i de les escoles de pilota. Els reconeguts Fúria, Maik, A. Boluda, Costa, Legionario, Chaveli pare, Sabater, Boluda el Rullo, Paco Capot, Sanchis Pasqualot donen pas a Trini, José i David Chaveli, Juanjo Castelló, Miquel, Paco Blasco, Sergio Costa III, els germans Antoni i David Chaveli, José Luis Planes,

Trinquet de Xeraco

Canari, Javier Nadal Corral, Dorín, Josep Rodríguez. A tots ells s'han incorporat els joveníssims alumnes de l'escola de pilota: Héctor Ibiza, Vicent Sendra, Néstor Badenes, José Planta... als quals seguirà molt aviat un equip femení.

Campionats de raspall al carrer

Enllaçant una tradició secular de rivalitat entre pobles arranca en 1984 un campionat de raspall al carrer amb el suport del diari *Levante* en les dues primeres edicions. A partir de 1986 la Federació de Pilota Valenciana assumí l'organització del torneig on participen molts pobles amb els seus pilotaires més reconeguts. Xeraco ha estat el poble punter en les trenta tres edicions fins ara realitzades. Documentem l'història amb les dades locals i federatives que ens ha estat possible recollir.

Any	Campió i subcampió	lloc de la final
1984	C: Xeraco (Fúria, Maik, Boluda) S: Llutxent (Daniel, Martí, Piga)	Rafelbunyol
1985	C: Xeraco (Fúria, Maik, Miquel) S: Els Poblets (Càndido I, Càndido II, Calpero)	Polinyà
1986	C: Xeraco (Fúria, Maik, Miquel) S: Anna (Rubio)	Almoines
1987	C: Xeraco (Fúria, Maik, Boluda) S: Polinyà (Ferrer, Salvador, Adolfo)	Xeraco
1988	C: Xeraco (Fúria, Maik, Boluda) S: Llanera (Parra)	Palma
1989	C: Xeraco (Fúria, Maik, Boluda) S: Polinyà (José Salvador, Adolfo I, Adolfo II)	Alcàntera
1990	C: Polinyà (José Salvador, Adolfo I, Adolfo II) S: Xeraco (Fúria, Miquel, Boluda)	Moixent
1991	C: Xeraco (Fúria, Costa, Boluda) S: Polinyà (José Salvador, Adolfo I, Adolfo II)	Polinyà
1992	C: Xeraco (Fúria, Costa, Boluda) S: Bicornb	Xeraco
1993	C: Xeraco (Fúria, Costa, Boluda) S: Bicornb (Plácido, Juanjo, Vte Juan)	Llaurí
1994	C: Xeraco S: Bicornb	
1995	C: Xeraco (Fúria, Costa) S: Bèlgida	
1996	C: Polinyà S: Bicornb	
1997	C: Bicornb S: Polinyà	
1998	C: Xeraco (Blasco, Costa,)	Xeraco
1999	C: Aiello de Malferit S: Polinyà	
2000	C: Polinyà S: Genovés	
2001	C: Aiello de Malferit S: Xeraco (Sergio, Costa, Dorín)	Polinyà
2002	C: Aiello de Malferit S: La Valldigna	
2003	C: Bicornb S: Xeraco (Blasco, Dorín, Sergio)	Daimús
2004	C: Xeraco (Blasco, Dorín, Chaveli I) S: Bicornb	La pobla del Duc
2005	C: Xeraco (Blasco, Chaveli I, Sergio) S: Rafelbunyol	Navarrés
2006	C: Xeraco (Blasco, Marrades, Sergio) S: Bicornb	Alcàntera del Xúquer

2007	C: Beniarrés S: Rafelbunyol	
2008	C: Rafelbunyol-A S: Rafelbunyol-B	
2009	C: Rafelbunyol S: Genovés	
2010	C: Rafelbunyol S: Xeraco (Guille, Canari, Blasco)	La Font d'Encarròs
2011	C: Rafelbunyol S: Xeraco (Guille, Canari, Blasco)	
2012	C: Bicorb S: Alzira	
2013	C: Bicorb S: Genovés	
2014	C: Bicorb S: Xeraco (Lluïset, Juan, Trini)	Sumacàrcer
2015	C: Xeraco (Lluïset, Trini, Juan) S: Bicorb	Gavarda
2016	C: Bicorb S: Xeraco (Antonio, Juan, Trini)	Genovés

Crònica de la final del X Campionat de Raspall 1993. Pilota a diari, 27-07-93

Com quasi tots esperàvem l'equip de Xeraco s'ha endut el Xè Campionat de Raspall al Carrer en derrotar a Bicorb per 40 a 25 al carrer de Llaurí, poble que va acollir la partida final amb uns preparatius dignes dels bons amfitrions. Fúria, Costa i Boluda per part de Xeraco han revalidat el títol una vegada més amb una partida que va començar de manera fulgurant per part dels de la Safor durant els tres primers jocs. Tot seguit Plàcido, Juanjo i Vicente acurten la distància en el parcial següent i quan arriba el 5é joc augmenta la tensió i calen 8 vals i 18 quinze per resoldre el més llarg i emocionant parcial de la partida a favor de Xeraco. Durant la resta de l'encontre es va mantenir una diferència entre dos i tres jocs favorable als saforencs fins al final.

Fúria ja se les deu saber totes després d'haver representat al seu poble en les 10 finals, però conserva la frescor dels primers anys, un traure que ha fet escola botant la pilota alta i colpejant en caure, arran de terra forta i ben encarada, molt segur en la resta de les vegades i una esquerra que torna les pilotes més difícils. Costa, un esquerrà amb recursos per a totes les circumstàncies, es va incorporar a l'equip en 1991 amb un resultat satisfactori donant a tot el conjunt un toc més agressiu amb la seua poderosa esquerra. Boluda aporta un bon joc a l'aire i uns remats ràpids i vistosos encara que de vegades posa un ai al cor dels seguidors.

Des de Bicorb, Plàcido va ser amb diferència el millor del seu equip en els jocs que va fer i de restar, bon traure, pilotes llargues i unes raspades d'esquerra a pilota parada certament notables. Algunes disculpes mereix Juanjo, un juvenil que abans havia defensat al seu poble en eixa categoria. Vicente Juan és un punter ràpid que en algun moment va inquietar el traure de Fúria. Amb aquesta final Xeraco conquesta per novena vegada el Campionat de Raspall, encetat l'any 1984 a Rafelbunyol i que ha guanyat en totes les edicions excepte en 1990 que va perdre front a Polinyà al carrer de Moixent.

Partida al carrer Maials i Ciscar

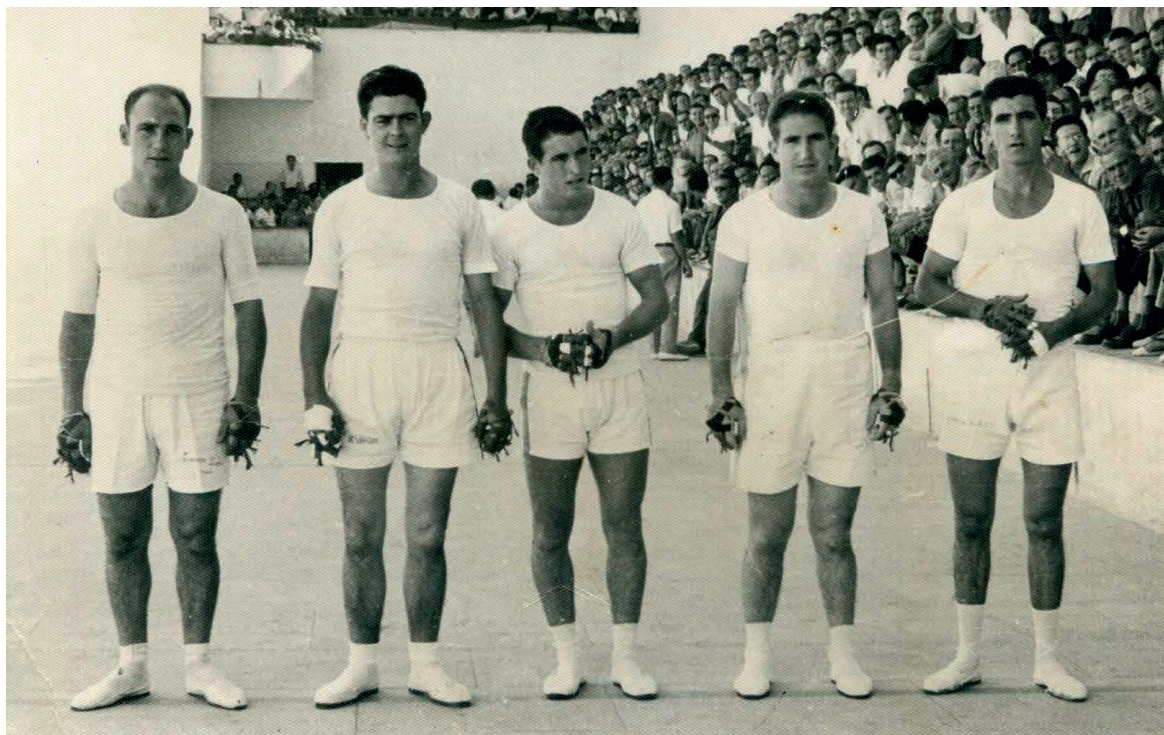
Abans d'aquesta partida els juvenils d'Alcàntera del Xúquer: Sergio Pasqual, Antonio Estarells i Rafael Estarells derrotaren els de Bicorb: Juanjo, Rafa i Antonio per 40 a 30 en una partida molt emocionant en la qual el treball d'equip d'Alcàntera, molt bé el joveníssim Rafa Estarells, va superar les individualitats i els nervis de Bicorb, molt perillosos quan Juanjo, que després va repetir en la final absoluta, va passar al traure. Pel matí en la final de segona categoria Anna va derrotar a Navarrés per 40 a 5.

Llaurí va ser una festa tot el dia, autobusos, cotxes, bars i terrasses plenes. També havien preparat un carrer amb les millors condicions per a la pràctica de la pilota donant testimoni de l'esforç del Club de Pilota, especialment dels seus membres Pasqual Lledó i Fermí Cebolla que han comptat amb l'assistència i el patrocini de l'ajuntament. El públic nombrosíssim va omplir les voreres en doble fila, cadires, entaulats, balcons i finestres aplaudint amb calor les millors jugades de les partides.

Assistiren els alcaldes de Llaurí, Bicorb i Alcàntera, el regidor d'esports de Xeraco, el president de la Federació de Pilota i membres de la junta directiva que donaren els trofeus als finalistes de totes les categories. Per últim dos convidats d'excepció: Mariano Asensio, president de la Federació d'Esports Autòctons i Mr. Roger Morgan president de la Royal Coult Tennis que està fent un estudi de diversos esports popular.

Crònica de tres partides

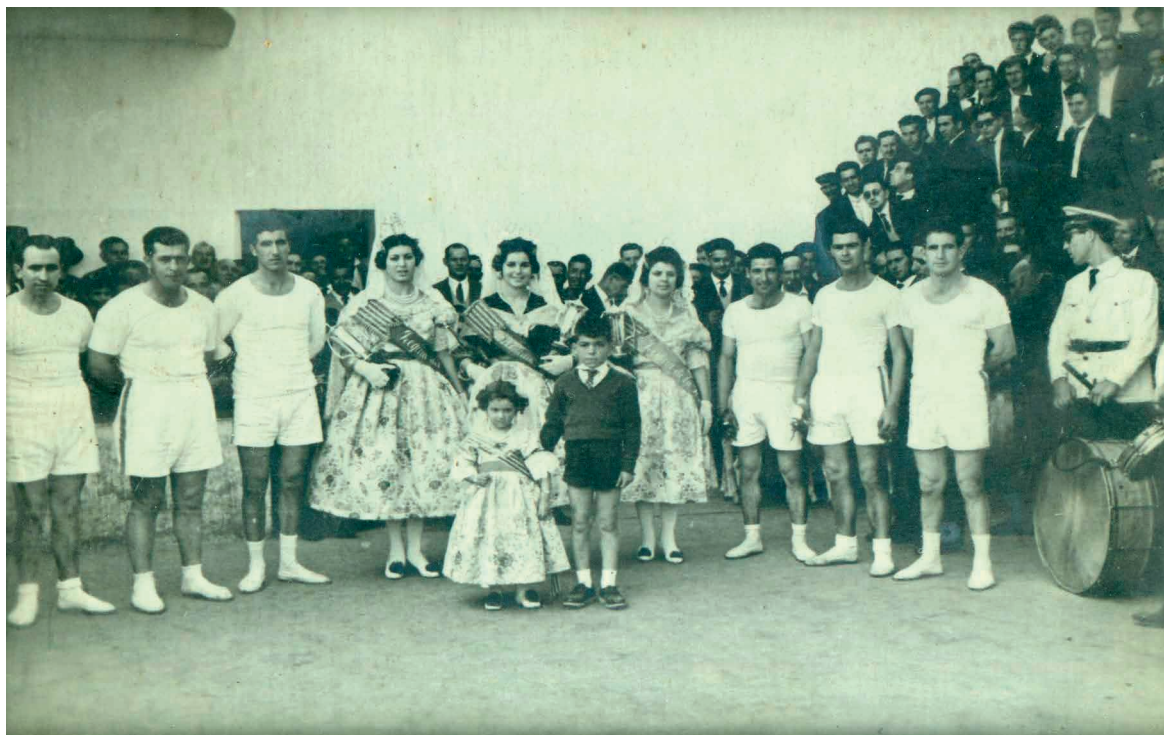
Partida i multa. Als llibres de Batxillerat dels anys cinquanta solia haver molt de text i pocs dibuixos. Els text tenia dos tipus de lletra, normal i menuda. Aquesta diferència era molt transcendent perquè la lletra menuda no anava per a l'examen i per tant la deixàvem un poc de banda tot i que aportava de vegades una valuosa informació. Seguint la comparació podríem classificar la partida que ens conta Antonio Bernabeu, Toni el Xarral, Xeraco 1925, de lletra menuda, perquè barreja una visió, no ja de la pilota, sinó de la vida des d'una perspectiva testimonial pertorbadora.

Marines, Ciscar, Malonda I, contra Roget del Grau i Miramar. Anys 60. Trinquet el Zurdo

Aproximadament l'any 1945 Toni el Xarral, Chova el Barber i Juan Clar el Vallero es desafiaren contra Antonio el Bisco, Visentico Blasco i Pepe el Pelat en una partida de pilota al carrer del Santíssim Crist amb el dau al cantó on ara hi ha un banc. En aquell any vivia a la casa el secretari de l'ajuntament. El joc avançava alegrement per terra i per l'aire perquè els dos tríos posaven voluntat i coratge. En el transcurs de l'encontre, Xarral, des de la posició de punter, va llançar una volea lleugerament desviada que va trencar la bombeta elèctrica instal·lada a la portella de cal secretari el qual, en sentir el soroll, va preguntar per l'autor de la malifeta. Immediatament Bernabeu es va declarar culpable del dany ocasionat i per tant responsable de la reparació escaient. Bernabeu vivia al Raval de Dalt, avui Sant Josep, al mateix carrer d'Enrique el Llumener, funcionari municipal i li va encarregar la reposició de l'esmentada bombeta. Havent transcorregut una setmana els sis pilotaires reberen una citació per comparèixer a l'Ajuntament. Un poc estranyats acudiren puntualment davant l'alcalde el qual va fer saber als pilotaires la imposició d'una multa de vint pessetes a cadascun. Clamava Bernabeu explicant l'encàrrec fet al seu veí llumener, però el regidor en cap va contestar que la bombeta no formava part de l'enllumenat públic, per tant l'autoritat havia decidit sancionar-los a tots. Atés que el jornal de 1945 ascendia a 22 ptes la partida els havia eixit ben cara. Toni Bernabeu parla sense rancor des de la seua saludable ancianitat.

Carrer del Forn. Despertar la memòria d'una persona amb una respectable quantitat d'anys i recordar els temps de la infància quan jugava a pilota li proporciona a Francisco Torres Soriano, Paco Petrolí, una gran satisfacció. Ente els 18 i el 35 anys va compartir amb Salvador Torres, Fresquet, Tónico Boluda, el Guapet, Enrique Ferrer i d'altres les partides a ratlles. Manifesta la seua admiració pel tio Costa, el tio Boluda, majors que ell, i pels germans Tomàs, Joaquín i Paco el de la Font. El seu record inesborrable correspon a una singular partida celebrada pels anys setanta al carrer del Forn. El nom derivava d'un forn de cuita molt popular que ocupava mig carrer amb una paret a desplom ben visible. Motius de joc, festa i gastronomia unien una colla d'amics de diferents professions en una data fixa: el 15 d'agost. La modèstia del carrer desnivellat i pedregós no impedia l'assistència d'un animat nombre d'espectadors.

Godofredo, Gorxa i Miramar contra Ricardet, Ciscar i Roget del Grau. Falles de Gandia 1963

Primerament hi havia un esmorzar al bar que regentava un dels pilotaires: Pasqual del Moreno, seguit de Paco Petrolí, xofer, Arturo Terrades, mecànic, Salvador Esteve, Xispa, comerciant, el Poli, xofer, Antonio, empresari de Gandia, un guàrdia civil de Gandia i Vicent Marqués, més conegut per Abélio o *monsieur* Vincent. Aquest últim havia emigrat de jove a França on havia prosperat econòmicament en la construcció i tornava al poble tots els estius. Després de l'àpat matinal començava la partida. Evidentment no excel·lia pel nivell esportiu però sí que destacava per les burles, crítiques i provocacions verbals entre els equips contraris. El tio Costa feia de marxador acompanyat en alguna ocasió per Emílio Peris el Zurdo i el massatgista del trinquet de Gandia. Tot aquell ambient s'embolcallava en una gran barreja pel goig dels guanyadors i el desconsol dels perdedors i pagadors de pilotes, marxadors i cassolada. El carrer, el forn, el bar, la partida, el dinar i la feridora llum d'agost deixaren memòria d'un viure alegre i desimbolt.

La partida del dilluns. La plaent vesprada del dilluns atrau al trinquet un estimable nombre d'afezionats a la pilota amb una fidelitat arrelada històricament al nostre poble. El trinqueter havia programat dues partides. En la primera les dues parelles enfrontades, alumnes de les escoles de pilota, va exhibir preparació física i formes molt dignes com correspon als brots d'esperança fruit de l'esforç de la Federació, ajuntaments, clubs i monitors escampats pels pobles on la pilota manté una tradició desitjosa d'estrenar nous espais esportius i superar mites desacostumats, clau mestra de tota renovació.

Quan acaba la primera partida el públic assistent s'escampa pels bars del voltant en un breu recés ja que fa molta calor accentuada per un juliol encés. Entre els espectadors destaca la presència d'un reduït grup de postors habituals en tots els trinquets on animem i també condicionen de forma notable el joc amb tota classe de travesses possibles: en el quinze, en el joc, en partida, donant de cinc o prenent de deu. També aprofiten els descans en el bar per improvisar una partida alternativa, però de cartes. Passats uns minuts el públic retorna als incòmodes seients de l'escala, els pilotaires del segon encontre: Ian i Dorín contra Ricard i Canari s'han faixa't les mans i esperen les indicacions del trinqueter per iniciar el traure. Algú s'estranya del retard segurament es tracta d'un espectador novell si bé un veí de l'escala li fa l'aclariment escaient:

Estan esperant que els preeminents postors acaben la partida del bar i s'incorporen a la del trinquet.

Un altre afeccionat assegut a l'escaló de darrere afegeix caritativament:

Si el trinquet tingués bar també podrien jugar a cartes. Jo ja li ho he fet saber a l'alcalde.

Vist el retard, el gerent fa una visita estratègica als jugadors de cartes, retornen tots junts al trinquet, el públic els fa un calorós, mai millor dit, aplaudiment i Ricard bota la pilota al dau.

Jugar a cartes pot ser un alliberament, un entreteniment per a moltes persones. Els postors amb les travesses conformen una tradició ben viva i motiven econòmicament trinqueters, marxadors, pilotaires i públic. En la part contrària tenim una falta de puntualitat exagerada en els horaris anunciats. Aquestes consideracions van lligades a un temps de major qualitat en els espais cívics i esportius. Els temps estan canviant, ja ho diu la cançó de Bob Dylan. Al trinquet també han arribat molts mites no tan dolents com diuen, però alguns costums no és que s'hi hagen de suprimir, sinó capgirar cívicament, convèncer, educar. Ser un joc de cavallers, precisament no pot quedar en un mite boirós. L'hem de convertir en un esport digne, obert, honorable i... puntual.

Entrevistes locals

Enrique Constantino Camarasa, Marines, 1937. Rafelbunyol. Encara era xiquet quan la família va traslladar-se a Xeraco en temps que la pilota bullia pels carrers. El casino de Cándido, al cantó de la plaça, reunia totes les forces vives locals: els pilotaires arreglaven les partides, assajava la banda de música, assajaven al truc i ocasionalment el titular tocava el piano. En companyia del seu germà major Manolo s'estrena amb faixa cedida per Vicente Llumero contra les figures locals: Pasqual de la Cota, el Bisco, Ricardet, Costa, Boluda... Contra els dos últims s'enfronta en parella amb el seu germà en partida a ratlles. A causa de la discussió per concretar el lloc d'una ratlla van haver paraules i amenaces d'abandonament, però la mediació del rector don José Melià, espectador habitual, va resoldre aquella circumstància amb avinença de tots. Debuta als catorze anys amb professionals al trinquet de Tavernes regentat per Manolete, formant trio: Xiquet de la Vall, Bolo i Marines contra Comba de Xeresa, Àngel de Simat i Carlets de Piles. A instàncies del Patoto visita Rafelcofer: Zurdo de Rafelcofer i Marines contra Naret i Coca. Al trinquet vell de Gandia s'alinea amb Naret contra Pijoc i Juanito del Casino. La seua partida inaugural al Zurdo de Gandia reuneix un cartell distingit: Miramar, Llopis i Marines contra Ciscar i Roget del Grau. El mitger Llopis canviaria més avant la modalitat de raspall per la d'escala i corda. En aquest trinquet Marines sembla una llarga i magistral carrera com a punter de raspada veloç com un llamp, pot ser la més recordada en mots anys. En 1964 va deixar la pràctica de la pilota amb 800 pessetes de retribució per l'última partida.

Qui ha sigut el millor?

I Marines respon en mig de records nostàlgics:

Ciscar de Piles, sens dubte. Botava la vaqueta al dau, mentre la pilota dibuixava una paràbola, ell feia un signe paregut a una creu i més enllà de l'u colpejava amanronat picant muralla, raspada llarga, bona esquerra i ben plantat. Com Ciscar no en pariran més.

Ricardo Torres Pardo, Ricardet, 1938. Els anys han fet bondat sobre aquest espectador que contempla a prop del dau totes les partides del dilluns al trinquet de Xeraco, amb comentaris molt ben raonats. La mili va dividir en dues èpoques la seua vida esportiva. En la primera competia al carrer Gandia i al trinquet de Xeresa amb els joves del seu temps. Com a punter d'impetuosa

Partida del dilluns. La travessa com a element típic. Trinquet de Xeraco 2016

raspada va fer parella un grapat de vegades amb Enrique Ferrer i Rosendo Talonera. En canvi amb Eduardo Nadal, Fernando de Jeroni i Vicent Tarazona alternava moltes partides jugant a favor i en contra. A Xeresa tenien com a oponents habituals Pacal i Fernando Llorca. Allí disputaven encontres esgotadors per vint o trenta duros aportats pels mateixos pilotaires. Una rivalitat sobrevinguda amb Xato i Rovell de Favara, com era habitual en aquells anys entre pobles veïns va motivar un triple encontre en el que Ricardet i Talonera resultaren triomfadors. Acabat el servei militar en 1963 s'incorporà als professionals en la partida de Falles de Gandia al trinquet del Zurdo junt a una nòmina emblemàtica: Ciscar, Roget del Grau i Ricardet contra Miramar, Godofredo i Gorxa. Va guanyar el trofeu d'Alberic fent parella amb Malonda I i una victòria èpica al Zurdo: Miramar i Ricardet contra Malonda I i Godofredo. Ricardo Torres recorda als jugadors esmentats com l'època esplendorosa de tots els temps i malgrat les escoles, monitors, tecnificacions, etc. actuals observa un futur dubtós per a la pilota.

Joaquín Cervera Camarena, Legionario, 1945. El joc de pilota va arrelar molt prompte en la vida de Joaquín. Sent un infant de set anys va compartir el carrer amb Paco Rigo, Ricardo Estrugo, Paco Boles i més xiquets. L'afició i excel·lent forma física el du a mantenir durant cinquanta anys la pràctica esportiva amb una inabastable llista de rivals de totes les edats: Salvador Torres, Fresquet, Fernando Jeroni, Paco Capot, Pepe Evaristo, Pepe la Guapa, Sanchis Pasqualot. Forma part de l'equip titular de Xeraco en el campionat de raspall al carrer amb Fúria, Maik, Boluda. En la mateixa competició i a causa d'unes circumstàncies imprevistes integra un trio d'emergència: Legionario, Miquel, Juanjo Carboner. Com a mitger intervé en partides a molts pobles. Un exemple de la dilatada vida esportiva l'explica ell mateix:

Costa, geni i poder, f: Ximo Ferri Levante

He jugat amb Vicent Costa pare, Pepico Costa fill i Sergio Costa nét.

A sa casa guarda dos records significatius: un diploma de l'Ajuntament de Xeraco «Pels seus èxits en els campionats de raspall» i un trofeu de l'Ajuntament de Rafelbunyol de 2008 en commemoració del 25é aniversari de la primera edició del campionat disputat en aquella localitat de l'Horta i tot en la més natural modèstia.

José Lurbe Chova, Costa, 1948. Forma part d'una nissaga, història viva de la pilota a Xeraco. Son pare, Vicente Costa, els seus oncles, cosins i ara els seu fill Sergio pren el relleu en la tercera generació. Costa, esquerrà de naixement, va rebre en la seua infància el correctiu del pare que li va lligar el braç esquerre per obligar-lo a jugar amb la dreta, però la natura va seguir el seu curs i Costa esdevingué un punter esquerrà i coratjós. Debutà anunciat al trinquet de Vilanova de Castelló amb Banyuls de Xeresa. Posteriorment va recórrer la majoria de trinquets: Gata, Vilallonga, Pedreguer i Gandia on es va estrenar en 1976 convertint-se en un dels habituals de del trinquet gandià. Recorda a Antonio de la Granja com un dels companys amb qui millor s'entenia, però també va compartir tota una època certament memorable amb Malonda II, Pellicer, Batiste, Pigat, Mena, Pascual II, Pepito o Diego. En 1993 va deixar la professionalitat al trinquet el Zurdo fent parella amb Coeter de Simat. Després d'una brillant etapa al trinquet es va incorporar a l'equip de Xeraco junt a Fúria, Maik, Boluda, Miquel...

Finalitzada l'activitat esportiva ocupà el càrrec de monitor de l'Escola de Xeraco i en octubre de 2013 la Peña Va de Bo, organitzadora de les festes majors de Xeraco, li va retre un homenatge en reconeixement a la seua dilatada carrera esportiva en la demarcació de punter.

Miguel Cervera Talens, Miquel, 1950. Al carrer Xeresa on vivia de xiquet, va començar afició per la pilota, continuada de forma ininterrompuda tota la vida. En la demarcació de punter va formar trio amb Fúria i Maik disputant exitosament molts campionats de carrer organitzats per la

Federació de Pilota Valenciana. Per lesió dels anteriors va renovar trio amb Boluda i Pepe el Rullo imposant-se a l'equip de Polinyà amb el que mantenien una particular rivalitat. La volea és el seu colp distintiu. Admirador de Martí de Llutxent i de Diego, Sanchis d'Oliva i Leandro d'Aielo de Malferit al trinquet.

Vicent Matoses Marqués, Maik, 1952. Sovint la pilota passa de generació en generació com en el cas de Maik, que pren el relleu de son pare, un notable i elegant jugador al carrer del Forn sempre lluint un mocador a la butxaca. Maik debuta a Rafelcofer fent parella amb el Mecànic del Real contra dos dels Poblets. El seu nom va unit al del seu paísà Fúria, integrant una parella ben coneguda per la Safor i comarques veïnes.

S'ha adaptat a qualsevol lloc tan de saguer com de punter, segons aconsellaren les circumstàncies del carrer o la forma física dels companys. En tot cas la seua vigorosa veu i sang accelerada no deixaven indiferent a cap espectador. En 1984 es va incorporar a l'equip de Xeraco en els campionats de raspall al carrer fins al 1989 quan va deixar el joc a causa d'una lesió ocular. Colpejava de bragueta amb una força inversemblant. En el transcurs d'una partida a Benigànim, els contraris havien llançat la pilota dalt d'un edifici de tres pisos, ja fora del trinquet. Ràpidament Maik es va col·locar a la vorera esperant la possible caiguda de la vaqueta i, en caure, va empalmar una bragueta a més de cent metres a l'altre extrem del carrer i «Crec que encara va de camí», segons la seua expressió. Admirador de Parreta de Llanera i Marxena de Palma, jugadors de carrer, i en trinquet a Costa, Diego i Sanchis d'Oliva, Pasqual II de Genovés i Leandro d'Aielo de Malferit. Maik té molts dubtes sobre el futur de la pilota: «ara volen esports de senyoret», afirma contundent.

Andrés Boluda, Boluda, 1954. La seua afició per la pilota li va nàixer quan anava a l'escola, per les partides que feia al seu carrer i pel seu germà Emilio que li contagià l'esperit per aquest esport. Generalment jugava amb la seua colla: Santamaria, Maik, Fúria... al carrer Xeresa i el terreny de joc anava des de ca Barrina fins a casa Tonet del Baile, jugant sempre de baix cap a dalt. Les mans se les protegien amb draps i vetes i la pilota sempre era de badana. Ha jugat en la majoria dels pobles on es practica l'esport del raspall, especialment al carrer pel mes de juliol i agost quan tenien lloc les festes Majors que era quan s'organitzaven moltes partides: Polinyà, Rafelcofer... i als trinquets de Gandia, Xeraco, Gata de Gorgos i algun altre més; en aquest últim sempre jugava en la partida bona. Es defineix com un jugador de carrer. Creu que el raspall al nostre poble es troba en un bon moment ja que estan eixint bones figures com Badenes, Ibiza i alguns altres que segurament arribaran molt lluny en aquest esport. Entre els seus jugadors preferits es troben el Genovés, Sarasol, Rovellet, Malonda I i Sanchis; pel que respecta al nostre poble: Costa, Fúria i Maik.

Com anècdotes apunta que en una de les partides que es feien al carrer Gandia en diumenge, solien banyar les pilotes al bar de cal Garrit els dies anteriors i les deixaven assecar dalt la cambra, aleshores quan les van traure i després de jugar uns pocs quinze, les pilotes es descosiren. Quan van arribar al poble les pilotes de vaqueta, la gent de la seua colla van jugar una partida amb la particularitat que Paco el Guapet va resistir els coents colps de la vaqueta i els altres van acabar amb les mans fetes pols.

Antonio Castelló Furió, Fúria, 1957. La professió de xofer dificulta un poc localitzar Fúria. Per motius laborals igual es troba a París, a Londres o a Hamburg. «De xiquet jugava a l'escola amb els mestres, després vaig practicar altres esports, futbol sobretot, i als vint anys comence les partides

A Xeraco la pilota canvia els carrers pel nou trinquet

L'edifici està situat al poliesportiu municipal

■ **Xeraco / la Safor.**— N'hi ha de molt antics i de més recents. Grans i xicotets, llargs i curts, còmodes i incòmodes, amples i estrets. Pràcticament en tots

VA DE BO!

els pobles de les nostres comarques hi ha un trinquet on els xiquets i els majors poden jugar a pilota, el nostre esport autòcton. Xeraco és un dels pobles que han inaugurat un nou trin-

quet, però no serà l'últim perquè molts pobles estan construint canxes de pilota als pavellons poliesportius perquè als carrers ja no s'hi pot practicar cap esport.

El passat 2 de març es va inaugurar el nou trinquet de Xeraco, un dels pobles de la Safor amb més tradició en el món de la pilota valenciana, dominador del raspall al llarg d'una dècada.

El nou trinquet té 55 m de llargària, 9 d'amplària i 13 d'alçària. L'edifici, situat en el poliesportiu municipal, és modern, funcional i còmode, gràcies a la capacitat de les dues llotges, comunicades per un corredor lateral que augmenta la possibilitat d'admissió física de públic. A més, aprofitant una de les parets, s'ha construït un frontó adossat al trinquet, en el qual també es pot jugar a pilota.

Multifuncional

Entre setmana la pilota ocupa tres o quatre hores diàries de l'activitat del trinquet, que també és utilitzat per a altres activitats, com ara la gimnàstica. Però és al cap de setmana quan el trinquet funciona a ple rendiment i els aficionats del poble juguen tant de matí com de vesprada.

A Xeraco, el raspall és l'única modalitat que s'hi practica. L'equip del poble va ser dotze temporades consecutives campió de la Lliga de Raspall, fins el 1995, sempre al carrer. En l'actual lliga, l'equip, que juga al Grup B de la primera categoria, està format per velles glòries, com és Costa (50 anys) i jugadors molt joves, no va massa bé.

El regidor d'Esports, Josep Lena, creu que a Xeraco «mai s'ha jugat per dalt», per això, i aprofitant les magnífiques instal·lacions, es vol crear una escola de pilota amb l'objectiu que els joves jugadors del poble coneixen i practiquen totes les modalitats de pilota. A més, seria un reclam per introduir els joves a la pilota, ja que hui per hui és la gent major la que ompli la graderia del

El de Xeraco és un dels trinquets valencians més moderns. Foto:FPV

trinquet.

A pesar de la preponderància de la modalitat del raspall, al trinquet també s'organitzen partides d'exhibició d'escala i corda en què participen jugadors professionals, encara que no està previst que es juguen de manera habitual perquè el trinquet no s'ha construït per

a acollir partides del circuit professional de pilota.

Individual de Raspall

El Campionat Individual de Raspall, Trofeu President de la Generalitat es va disputar els darrers dies del passat mes de maig als trinquets de Gandia, la Llosa de Ranes, Oliva, el Ge-

novés, Pedreguer i Castelló de la Ribera, mentre que a Tavernes es va disputar la final. En el campionat han participat els millors pilotes de la modalitat, com ara Gracia, Diego, Armando, Fede, Carlos, Waldo, Gorxa i Santi. Juan, campió les darreres edicions, no ha estat present enguany.

al carrer i una temporada al trinquet on no em trobava molt a gust». Pilotaire fonamental en els campionat de raspall al carrer iniciats en 1984 a Rafelbunyol on l'equip de Xeraco aconseguí el primer trofeu enfrontant-se al de Llutxent. Ha recorregut molts pobles en partides de festes patronals. A Rafelcofer va rebre un premi singular: va conèixer la reina de les festes que més avant seria la seua esposa. Pilotaire molt complet començant pel traure: primer bota la pilota al dau i a la caiguda colpeja arran de terra, forta i ben encarada, una esquerra satisfactòria i sobretot una seguretat excepcional per tornar la imprevisible trajectòria de la pilota al carrer. Manté una opinió neutral al voltant de les travesses i mostra extraordinària satisfacció pel nou trinquet municipal on va intervindre en la partida inaugural: Fúria, José Cuenca i Chaveli contra Costa, Ximo i Miquel.

José Chaveli Camarena, Chaveli, 1957. A prop de la via, l'Ajuntament va construir un frontó de vida fugaç però intensa, dotat de llum artificial que funcionava amb comptador de monedes a càrrec dels jugadors. Al voltant de 1996 va ser enderrocat per a edificar l'institut d'ESO. Un dia José Chaveli, espectador habitual, va coincidir amb tres aficionats i com en faltava un per conformar dues parelles oposades, inicià una vocació de llarga volada familiar. Al frontó participà amb molts amics: Pepe Xonera, el Surdo Llopis, Juanjo Castelló, Canari pare, Pepe Pizarro, Legionario, Boluda el Rullo...

De llançar pilotes contra la paret, inassequibles, emigraren al trinquet de Simat en animades partides de dissabte. D'ací va brollar un equip de raspall al carrer guanyador de dos campionats de categoria B. Després el llinatge Chaveli ha continuat en els seus fills José i David. Per lesions i altres motius sobrevinguts als titulars d'una competició al carrer José pare, José fill i David actuaren en un trio molt reconegut per aquesta insòlita circumstància. Manifesta la seua admiració per Loripet de Simat, elegant, facultats i pegada forta en tots els colps de joc i pel que respecta al futur el veu un poc tèrbol.

Francisco Castelló Tejada, Blasco, 1977. Molts familiars, oncles i cosins formen una stirp amb el sobrenom de Blasco en la memòria pilotaire de Xeraco. Participaven en la modalitat de raspall excepte un oncle que va apostar per l'escala i corda. Junt amb els seus amics José Luis, Màgic; Alberto Raja; Vicent Planes, Xorí i altres s'esplaiaven pels carrers quasi a diari. S'incorpora com a saguer de traure de manró i de raspada llarga formant trio amb José Cuenca i José Chaveli en els campionats de carrer. S'estrena al trinquet el Zurdo integrant parella amb Tur de Piles en partides de segona categoria i més avant en primera alineat amb Alberto contra David, Agustí i Dorín. Per motius de salut i de treball ha jugat amb intermitències, però a partir dels trenta tres anys ha aconseguit molta més regularitat. No té dependència econòmica de la pilota, però gaudeix de la seua pràctica i opina favorablement per la llavor impartida des de les escoles i per la quantitat d'universitaris incorporats recentment al trinquet.

Javier Nadal Corral, Dorín, 1982. Per motius d'edat participa en una època de transició entre el joc d'aficionats al carrer de generació espontània i el més reconegut i tècnic d'instàncies oficials com la Federació de Pilota Valenciana, Conselleria, Ajuntaments, Clubs... Aquell desaparegut frontó a prop de la via va suposar el primer contacte amb la pilota. Son pare li regalà els didals artesanals fabricats pel Raio de Corbera per a les partides dominicals del carrer Maians i Ciscar on intervé en companyia de pilotaires d'edats i categories diverses: Salvador, Ximo, Andrés Boluda fill, Raja, Sergio Costa, José Chaveli fill, Enriko, Paco Marqués, Juan Antonio Raja, Canari... Amb quinze anys aplega al trinquet el Zurdo acompanyat de tres padrins: Antonio Cancionera, Paco Xona i Eduardo Nadal, que el recomanen a Emilio Peris. Després de cordials raonaments acorden

Partida del 9 d'octubre al carrer Gandia. 2016

en primer lloc donar-li nom per anunciar-se: Dorín com era conegut son pare i tot seguit debuta al trinquet de Gandia en trio amb dos paisans: Sergio i Enriko. Prodigia les seues actuacions per tots els trinquets com a punter maner de joc ràpid i auster amb un lema esportiu ben animós: «La ràbia que tens hui et servirà de motivació per a una altra oportunitat». Recollim tres partides seues significatives. Primera. Un esgotador encontre del trofeu Savipecho: Waldo i Dorín 25 / Sergio, Moro i Miravalles 20. Segona. Una complicada partida corresponent a la lliga de la Diputació: Loripi, Dorín i Salva / Malonda IV, Alberto i Leandro. Tercera. Un desafiament en 2013 amb noms valents: Coeter II i Dorín 25 / Marraí i Moltó 15. Dorín ha fet compatible el joc amb els estudis universitaris on s'ha llicenciat en Dret. Presideix el Club de Pilota de Xeraco que compta amb alumnat femení i masculí i onze professionals.

Josep Rodríguez Gómez, Josep, 1989. Un record infantil situa Josep a un balcó del carrer Maians i Ciscar mirant una partida quan Maik va enlairar la vaqueta ben amunt fins a perdre's de vista. Als vuit anys ingressa a l'Escola de Pilota amb Costa de monitor junt a Canari, Juanjo Castelló, Carboner, Cristian Escolano i els germans Enric i Antoni Chaveli. Una progressió contínua el du a participar en el Primer Campionat dels Jocs Escolars 2001. L'any següent resulta finalista formant trio amb Juanjo i Canari. Com a juvenil competeix en parella amb Juanjo contra Ricard i Pepe de Castelló de la Ribera, debuta al trinquet el Zurdo junt a Rafa d'Aielo de Rugat enfrontant-se a Monleón de Castelló i Trini de Xeraco. Campió sub vint-tres en 2007. Josep, Rubén Pizarro i Trini guanyen el trofeu Ruralcaixa segona categoria en partida disputada a Alcàntera del Xúquer. En 2014 Josep i Marraí s'imposen a Moncho, Sanchis i Miravalles en la final de lliga de raspall professionals. En 2014 canvia la demarcació de saguer per la de punter on actualment recorre exitosament les canxes. Considera el món de la pilota ancorat en el passat, mancat d'una modernització en les estructures federatives, reclama més protagonisme dels clubs i atreure espònsors. Els seus pilotaires de referència són Costa de Xeraco i Waldo d'Oliva.

Antonio Chaveli Barrachina, 1991. Antonio, el seu germà Enriko, Cristian Escolano, Rubén Pizarro, Domingo Boluda, Sergio Costa i posteriorment Canari, Josep i Juan Carboner formen una promoció de joves eixits de l'escola de pilota local. A Oliva, en juny de 2001, Antonio i Cristian Escolano s'imposen a l'equip conjunt d'Alcàntera-Càrcer en la final dels XIX Jocs Esportius de la Generalitat, categoria benjamins. A Genovés en octubre de 2016 completa el trio de Xeraco: Antonio, Juan i Trini en la partida contra Bicornb resultant subcampions autonòmics de primera categoria. Entre 2001 i 2016 Antonio ompli un excepcional palmarès en totes les categories a les quals s'incorpora en consonància a la seua edat. «Jugar amb ganes fins al final» és un criteri après a l'escola de pilota i als cursos de tecnificació assumit en la pràctica esportiva. Aquest jove saguer de treta vigorosa i raspada llarga, admirador dels simaters Coeter I i Loripet així com del seu mentor Costa, continuarà com a bon enginyer guiant la pilota per camins amples i canals cabalosos fins recalar al port victoriós de la partida. Millor si és sabatera.

José Luís Planes Tejada, Canari, 1991. De xiquet va triar la pilota com alternativa al bàsquet inicial després de visitat en companya de son pare els trinquets de Tavernes i Gandia. Amic de Josep Rodríguez foren alumnes de l'escola de pilota local dirigida per Pepico Lurbe, Costa, i més avant la de tecnificació amb Salva de Manuel com a monitor. En la demarcació de punter guanyà nombrosos premis en les categories a les quals accedeix per raons d'edat: Aleví, formant parella amb Enrico. Juvenil, en companyia de Juanjo. Tercera categoria, en l'equip de Juanjo, Eloi i Botija. Lliga de carrer, amb el trio Juan, Leandro i Canari. Al mateix temps s'integra en les partides de festes de molts pobles. Als quinze anys debuta al trinet el Zurdo de Gandia amb Punxa de Piles i als divuit s'incorpora a la nòmina professional. Punter molt temperamental, impacient, de vegades imprevisible, pot tornar una treta del millor saguer i fer-la quinze o colpejar de manró arran de terra. En octubre de 2016 Ian, Canari i Néstor es van proclamar guanyadors del Trofeu de Mancomunitat de Municipis de la Safor al trinet de Xeraco. El diumenge 4 de desembre de 2016 al trinet d'Oliva el mateix trio va guanyar el trofeu Savipecho contra Pablo, Sanchis i Roberto en el que Canari va tindre un paper destacat. Manifesta la seua admiració pels seus col·legues de zona Alberto per la qualitat de l'esquerra i la col·locació; Coeter de Simat per la raspada i Moro d'Alcàntera per l'enganxada. Recentment Canari ha finalitzat els estudis de Ciències de l'Activitat Física i Esport (CAFE).

Héctor Ibiza Figueres, 1996. Als nou anys junt amb els seus amics Pau Rodríguez, David Martí, Ausiàs Sendra, Jeroni Canet i David Cócera s'inscriuen a l'Escola de Pilota menada per Costa com a monitor. Tot i la seua joventut té acreditat un notable palmarès: campió provincial categoria aleví en els Jocs Esportius; subcampió infantil; campió de la Lliga Juvenil 2014, parella amb Montaner d'Almiserà; subcampió 2014, categoria sub-vint-i-tres amb Nalda de Piles; guanyador de la copa 12 d'Octubre amb Juan i Trini; subcampió del Circuit sub vint-i-tres en 2016 en trio amb Salelles d'Oliva i Lorja d'Alzira. Destaca per la raspada i la volea en la demarcació de punter com els seus admirats Moro d'Alcàntera i Coeter II de Simat.

Néstor Badenes Constantino, Badenes, 1998. Als sis anys va ingressar a l'escola de pilota dirigida pel monitor Pepico Costa on va destacar per la seua excel·lent condició física. En 2013 junt amb Pepico de Genovés va disputar al 2013 la primera partida contra Pablo de Barxeta i Molina de Palomar al trinet de Bellreguard. Curiosament dos anys més tard fa parella amb Tonet II de Genovés i s'enfrontaren al mateix Pablo i Galan de Bellreguard anunciat en partida oficial. En competicions individuals ha resultat sub campió sub setze, sub divuit i guanya el trofeu

Hector, un futur assegurat

juvenil de la Mancomunitat de Municipis de la Safor. El 14 de novembre de 2016 va resultar campió del circuit sub-vint-i-tres en parella amb Ricardet de Genovés al trinquet de Xeraco. El joc brillant en especial treta i raspada va acompanyat per l'excel·lència en els estudis acadèmics. Es declara admirador de Paco Blasco, Waldo i Moro. Veu un futur incert a la pilota, si bé, les escoles federatives i la incorporació de xiques podrien millorar significativament el nombre de jugadors ara molt escàs.

Vicent Sendra, Vicent, 2001. Als set anys es va inscriure com alumne al club de pilota amb Dorín i Canari com a monitors. Amb un progrés excepcional ha guanyat el subcampionat individual de cadets en 2015 i campió de la mateixa categoria en 2016. Domina de forma excel·lent la treta i la volea. Tot i la seua joventut es va estrenar en partida anunciada al trinquet de Xeraco fent parella amb Paco Lorja enfrontant-se a Pau de Gavarda i Borja de Navarrés. També va intervenir en la partida del 9 d'octubre de 2016 formant trio amb Juan i Trini contra Blasco i Ibiza tots de Xeraco. I el vuit de desembre de 2016 es va proclamar campió autonòmic sub setze contra Salelles d'Oliva al trinquet de la Llosa. Actualment entrena amb Moro d'Alcàntera. Manifesta la seua admiració per Moltó de Barxeta.

Gandia 1502, en la ploma d'un foraster

Ferran Garcia-Oliver

La sort va fer que un dia ja llunyà, espigolant entre els lligalls de la secció d'Osuna de l'Arxiu Històric Nacional, on va anar a parar la documentació del ducat de Gandia, entropessara inesperadament amb un manuscrit que havia perdut la coberta. Tot i que la humitat havia afectat severament el primer foli, es podia llegir sense problemes el títol que, de seguida, m'encuriosí: Vita di Girolamo di San Leocadio. En dues sessions, que només interrompia per fer a fer un mos ràpid, vaig enllestir el manuscrit, tant m'absorbí la lectura. El 1502, un jove de Reggio, al nord d'Itàlia, arriba a Gandia amb la intenció d'incorporar-se a l'equip dirigit pel seu oncle Pau de Sant Leocadi, que té l'encomanda de pintar el retaule de la Col·legiata, desaparegut dissortadament el 1936. Al llarg de 227 folis, el xicot sintetitza els seus records i les seues peripècies vitals fins a l'any 1520, quan, per problemes amb la Inquisició, decideix tornar a l'Emília. Escrit en toscà, en una lletra gòtica tardana, ben clara i elegant, cosa que diu de la formació sòlida de l'autor, avança la traducció d'un capítol, el comprés entre els folis 26 i 33v, on narra el primer contacte amb la terra de la Safor i la vila dels Borja.

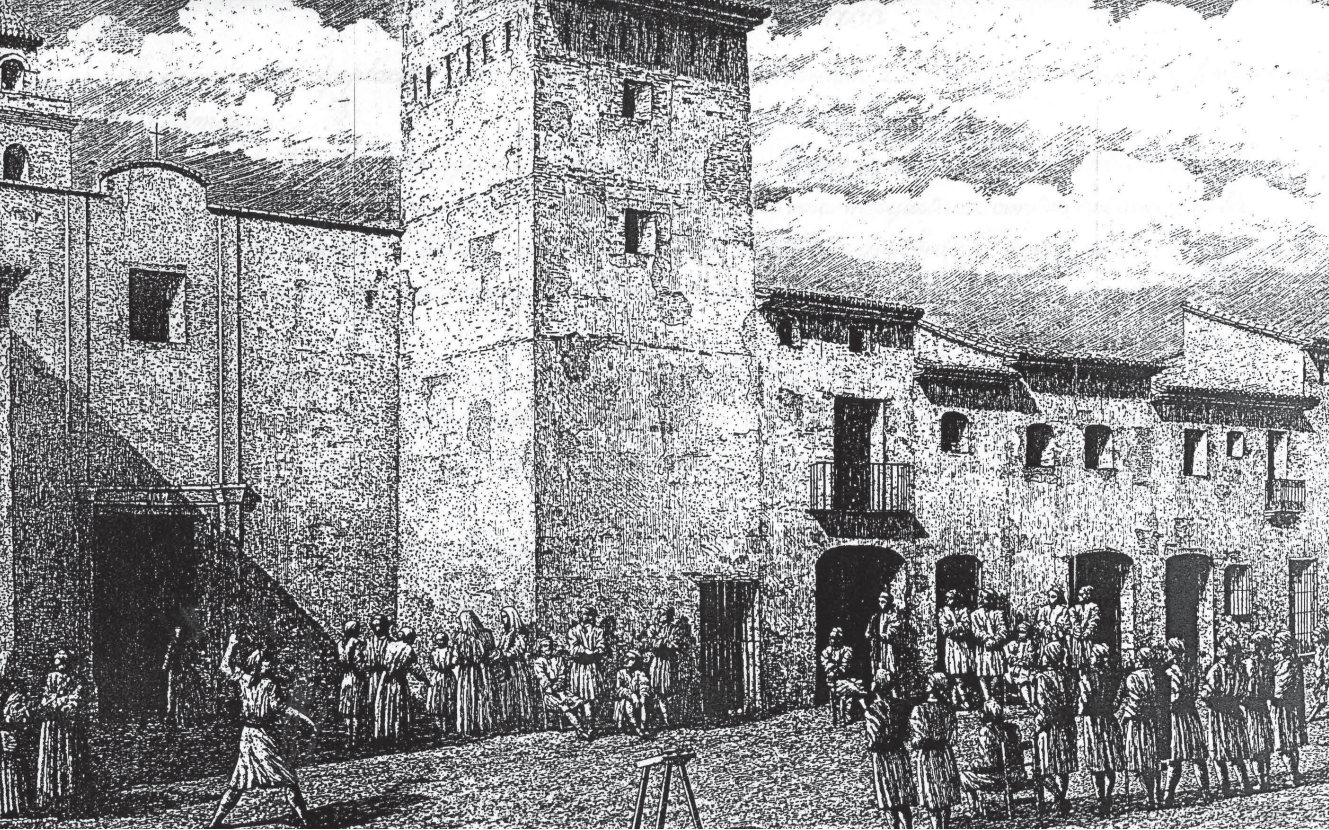
Die veneris, XII madii anno MDII

BEN D'HORA, abans d'haver sonat el nafil de l'alba dels moros, em vaig acomiadar de fra Joan Català, abat i home de molta virtut, que a pesar dels anys que duia a sobre, més de vuitanta, governava amb mà de ferro el monestir i els vassalls de Santa Maria de Valldigna. Havien estat dos dies de tranquil·les passejades per aquesta contrada entranyable. A la biblioteca, situada al pis superior de l'abadia i encarada a llevant per a aprofitar la llum, vaig llegir un llibret, compost per un monjo difunt, sobre la fabricació dels colors. Les parets eren plenes de taules, dedicades òbviament a la mare de Déu i als sants, sobretot sant Bernat. Però en la cuina n'hi havia una que em va fer riure d'allò més, perquè representava uns monjos que d'amagat bevien el vi d'un tonell. Mirava i comparava l'art dels pintors de València amb els de la meua terra. Ja m'advertí l'oncle Paolo que la lectura i l'observació eren el complement necessari del meu aprenentatge amb el pinzell.

A la porta de Xara ja m'esperava amb les mules Alí Panxa Verda, el bordegàs de Beniopa que l'oncle havia llogat com a cridat meu. Després del servei de missa, l'almoïner es preparava per al repartiment del pa, el vi i el companatge als pobres que acudien invariablement a l'alba a alleujar la fam i la set. Deixarem, doncs, Simat, passarem per la Xara i Alfulell, al peu del castell de Marinyén, una fortalesa imponent; a l'Ombria, que els moros en diuen Gebalsogra, unes dones ens ompliren el sarró d'ametles per al camí. A la banda de tramuntana quedava la Taverna, o Gebalcobra per

* Universitat de València.

¹ *Novales*: Terres recentment artigades. Els camps antics estaven gravats amb censos més onerosos, en especial els musulmans (N.T.).

Partida de pilota a la plaça de Xeraco. Gravet de Enrique Bofi

als moros, el poble més gran de la vall d'Alfandec. Semblava, doncs, que transitàvem per terres de Mahoma, talment una altra Alger, i no en terra d'un sereníssim rei cristià. Només al Ràfol, a tocar de la marjal, vivien unes poques famílies temoroses de nostre Senyor, i al seu hostel prenguérem un refrigeri abans d'enfilat el camí reial de Gandia.

Mai no he vist gents tan enginyoses com aquests valencians. De Roma estant, en aquells anys, ningú no donaria fe dels seus afanyos, que allà, tan plena de llinatges d'aquest regne com n'hi havia, tots eren femellers, es lliuraven a les passions i no cobejaven més que la glòria mundana: amb raó deien que l'Església estava en mans dels catalans. Al regne de València, però, de les marjals en feien jardins. Dia rere dia, encoratjats pels senyors a canvi de rendes baixes, els llauradors guanyaven terres a les aigües, obrien sèquies i escorredors i conreaven un munt de plantes, sobretot, blats, arrossos i canyamel. El sucre era la riquesa del país de la Conca de la Safor, la serralada que encercla la vall i li ofrena el nom. No se'n feia en cap altra part perquè no trobaríeu enlloc millors terres i més saviesa atresorada. Alí, el meu mosso, em va assegurar que sis fanecades de canyamel podien donar, si l'any acompanyava, fins a dos mil vuit-cents cinquanta sous. Uns guanys enormes, si prenem esment de la paga d'un jornalier, que a males penes cobrava quatre sous diaris. Quan tallaven les canyes, cap al solstici d'hivern, les transportaven al molí, una meravella que anomenaven trapig, on les coïen i en treien sucre de diverses qualitats. Mercaders de València i nacions llunyanes acudien a pels pans de sucre per endur-se'ls a vendre fora cap a Espanya i, més encara, carregats en vaixells, cap a les parts de Provença, Flandes, França, Gènova o Ginebra.

A meitat del camí, dins ja la contribució general de Gandia, es dreça Xeraco, del qual era senyor Bernat d'Almúnia. Donat que el divendres és el dia de l'oració dels moros, talment el nostre diumenge, i coincidí amb la festa que els sarraïns diuen de la Pasqua Xica o de l'Arròs, Xeraco era un tot d'enrenou de músiques i bullangues. El moro trist, aclaparat pel treball extenuant, amb la recança de sentir-se vençut en la seua pròpia terra —el dibuix que m'havia confegit d'ençà el meu desembarcament al port de València—, se'm tornava ara alegre, proça i desvergonyit. Just entràrem al poble, acabava una cursa d'haques, o «joies» en la parla del país, mentre que tres o quatre carrers més a dins dues parelles de xicots es deportaven a la pilota, a «llargues» em féu avinent Panxaverdeta. El joc m'entusiasma i jo mateix em vaig submergir en la vociferació, el renecs i els aplaudiments, però em vaig estar d'apostar res a favor d'un o altre bàndol, com feia el veïnat.

² *Vells*: o jurats, perquè ambdós termes són equivalents (N.T.)

L'alamí em va convidar a dinar al bell mig de la plaça, on s'alcen la casa del senyor i la mesquita, sense donar-me ocasió d'exhibir les cartes de presentació de la duquessa de Gandia, que m'havien garantit la caritat cistercenca i obert les portes de moltes cases. Totes les prevencions que tenia contra els moros definitivament van desaparèixer. Temia una punyalada, temia que em robaren, temia que em segrestaren a canvi d'un rescat, i, tanmateix, em tractaven com un germà. Mai no he gaudit d'un tracte tan cordial, i sempre he dut amb mi el record del bon poble de Xeraco i la seua gent, millor que molts cristians que he conegut al llarg de la meua vida que ja declina. Vaig seure ni més ni menys que entre l'alamí i l'alfaquí de la mesquita, i a l'instant ens escudellaren uns plats d'arròs cuinats amb cars de conill i ànec que fumejaven i desprenien aromes del paradís. Ells bevien aigua, perquè tenen prohibit beure vi, però a mi em portaren un pitxer de vi de Xaló. Després tragueren moltó a l'ast, botifarres i formatge de Sardenya, i plàteres plenes d'olives i panses. Quan ja estava a punt de capitular, vaig haver d'agafar forces per als dolços. Mare de Déu Senyor, mai no havia tastat aquelles delícies de bunyols i arnadí fetes de carabassa, que se'm fonien al paladar trasbalsat.

La commoció fou major quan, en plena fruïció de les lllaminadures, es concentrà al cor del rogle una colla de balladores de la mà de músics de llaüts, xeremies, dolçaines i tamborets. Les xiques vestien gonelles de seda vermella, d'amples mànegues guarnides amb botons de pòrfir, cobrien el cap amb uns capellets graciosos, barreja de colors i filigranes. Semblava com si els raigs del sol brollaren dels esparpells de les seues joies. La que no duia «alfaluls» d'or, duia «domines» d'argent, però totes decoraven les orelles amb finíssimes arracades de perles: ni el mateix fra Angelico hagués pogut compendiar aquella conjunció de tanta bellesa. Les voltes, les creus, els passos, els volantins, eren executats a la perfecció, al ritme de la música i d'uns petits estris de fusta que anomenaven «postisses». I sempre el somris brodat als llavis de malvasia, sota l'esguard felí d'uns ullassos negres com la nit! On era, a Catalunya o Berberia? No entenia l'algemia, però sospitava que les cançons enaltien els poders de l'Amor, la presó on voluntàriament ens deixem engrillonar per assaborir el fugaç tió de la delectança que, tard o d'hora, cremarà les nostres entranyes.

Calia arribar a la vila dels Borja amb la darrera llum del crepuscle o, almenys, abans del seny del lladre, si no volíem trobar-nos amb les portes barrades i tancades amb cadenes. Un costum del país de València que es practicava per causa de les parcialitats i les bandositats que ara i adés el somovien, però també per a evitar el tràfec nocturn de gentola vagarina, rodamóns i perdularis, oficials de lladronicis, alcavoteries i conxorxes funestes. Afuàrem la marxa, trist per deixar la festa, trist perquè les meues pupil·les ja no es podrien demorar en les anques prodigioses de les ballarines.

—Les marjals, mon senyor Girolamo —em deia Ali per traure'm de les cabòries— són riques en peixos i en cacera, de dia. Però a la fosca són un cau de malfactors i d'esperits malignes. Les nits d'hivern fan por, la boira s'escampa arreu i baixen de les muntanyes a abeurar porcs senglars gegantins. Dels ullals sorgeixen dracs de dos caps i serps que trauen foc de les entranyes. D'aquestes aigües negres —assenyalant-se un rierol que naix en les fonts al peu del castell de Bairén— s'han tret peixos que no tenen sinó un ull, com per experiència s'ha vist per molts homes dignes de fe.

Quan fórem a les envistes de Gandia encara quedava una bona hora de claror. Havíem cavalcant ben de pressa. La fatiga ja s'emparava de nosaltres i de les bèsties. Em donava forces el fet d'haver aplegat a la fi del viatge. No tardaria en trobar-me amb l'oncle Paolo, el qual m'havia d'acollir en sa casa i entre la seua companyia d'aprenents. Duia les pintures en la sang, des de menut no havia fet cap altre ofici i venia a perfeccionar-me sota les seues ordres. També ell em necessitava. Tal com em va notificar en la seua darrera carta, havia signat un contracte amb la duquessa Maria Enríquez per a pintar el retaule major de l'església, des de tres anys abans Col·legiata per butla del papa Alexandre, el sogre totpoderós de la senyora.

Ali em va dir que Gandia era una corrupció de la paraula «Candia», que en l'algemia de València significa «dacsa» i això per l'abundància d'aquest blat. Tot siga dit que em va semblar una invenció poc convincent. La vila disposava d'una muralla quadrangular, d'unes vuit-centes brases pel cap baix, i d'unes torres sòlides que guardaven les quatre portes principals: la de València, a tramuntana, la de la Vilanova, a ponent, la del Raval, gairebé a migjorn i la de la Mar, a llevant, junt amb d'altres més petites com el Portal Nou i la Porta d'en Xabet. Un fos la circuïa per tres bandes, excepte per on discorria el riu d'Alcoi. De lluny, Gandia, festejada per la feracitat d'una horta extensa, prenia l'aire d'una vila somiada en un verger perfectament tancat per la volumetria de muntanyes que vetlen el seu son: la Serra de l'Almirall, la Safor, la Serra dels Falcons i el Mondúber.

Travessàrem el portal de València, per on s'accedeix al carrer Major. De seguida em vaig adonar de la vida animada que hi havia al seu si, de la indústria dels seus menestrals i llauradors, dels seus artesans i mercaders. Els moros es concentraven al Raval i ja no hi havia jueus, però sí un bon grapat

de famílies converses amb la por ficada al cor, perquè la Inquisició buscava sospitosos sota les pedres. Gandia havia passat, com més tard sabria, el tràngol d'un endeutament enorme que amenaçava de menjar-se-la. Els Borja, des de la compra al rei disset anys abans, sanejaren el deute, pagaren la munió de creditors i obligaren els jurats i el Consell de la vila a dur una administració rigorosa dels diners públics.

L'alliberament dels voltors que xuplaven la sang dels veïns tenia, no cal dir-ho, el preu de l'obediència i la submissió. Els jurats proposaven, el duc decidia. Amb tot, sempre serà millor per a la cosa pública la pau que el desordre. El món és el que és, i en la roda de la fortuna als uns, ben pocs, els ha tocat la part de dalt i als altres, la majoria, els ha tocat la de baix. Déu així ho ha volgut i cal respectar la seua voluntat. Altrament, som carn de discòrdia i de violències inútils. Aquells dies, a Gandia havien descobert una conspiració de l'estament popular, capitanejada per Joan Borra, lo mestre Martí i seu cunyat Bon Fi. Havien tingut temps de fugir, però el justícia els havia sentenciat en absència a morir penjats tan bon punt foren capturats per «somedors del poble, agermanadors de menestrals, fer congregacions nocturnes il·lícites i voler matar tots els cavallers». Que Déu els haja perdonat i ens deslliure dels mals averanys que recorren València els dies presents en què escric aquesta crònica.

A la Plaça Major hi havia molta gent amunt i avall. Les converses de cap al tard fluïen com les aigües d'un riu. Les donzelles, acompanyades de les mares, les àvies o les ties, passejaven els seus encants, amb els escots arran de mugró. Els joves els llançaven mirades ardents i somiaven desperts combats delitosos damunt matalassos de plomes. Sota la porxada de la Sala de la vila els notaris encara estenien documents i un barber arrancava queixals corcats. De front de la cort del justícia i de l'almodí l'església de Santa Maria proclamava que, malgrat la multitud de moros, res no feia ombra al cristianisme. Com que s'hi feien obres d'ampliació i embelliment, em vaig apropar a un bastida. Deu o quinze manobres, dirigits per mestre Vicent Macip, si no em traeix la memòria, preparaven cordes i corrioles per a pujar l'endemà una gàrgola al capdamunt de la façana principal. Li vaig preguntar, en el poc catalanesc que havia après, pel pintor Sant Leocadi.

—Ah, tu deus ser Girolamo! —va dir, segur d'encertar-ho pel meu accent—. L'oncle fa dies que t'espera. Fa estona que és al Palau, on ha de pintar nostra senyora amb el nen als braços.

—¿Una altra Verge amb el Nen?

—I ara! Dona Maria Enríquez i el futur duc Joan de Borja.

No em vaig estar de llucar uns instants dins l'església. L'obra era robusta, els sostres alts, la llum dels vitralls una mica escassa. El temple semblava més aviat un gran taller de picapedrers, orfebres, fusters i pintors que la casa de Déu. En una capella lateral, sota l'orgue, vaig endevinar el taller improvisat que hauria de ser la meua segona habitació. No en vaig tenir cap dubte: la puresa dels malves, la intensitat dels carmins, les pinzellades segures i acurades, l'equilibri de les proporcions d'una Anunciació a mig fer, sols podien ser obra d'un home amarat de les ensenyances de Ferrara. I aquest era Pau de Sant Leocadi.

En eixir de nou a la plaça, un boldró de miserables que demanaven almoïna escometien el pobre Alí. Seien al terra, a la porta de Santa Maria, exhibint la ruïna corporal mal tapada per robes esquinçades i purulentes.

—¡Moro, fill de la gran puta de Sodoma! ¡Us cremarem a tots si no us convertiu a la fe de Crist! I com a mi que em diuen Vicent de la Cendra, seré el primer a calar foc a la llenya —va dir un jove que havia perdut tots els cabells del cap.

—I jo portaré sardines per a torrar-les amb les vostres brases —afegí un amic seu que després vaig saber que li deien el Fill del Tintorer.

Tothom reia mentre Alí callava espantat. El justícia, un homenàs gran com un sant Pau, vingué més de pressa que el vent a veure què passava, perquè una gernació començava a blasfemar i a cridar contra els moros. Amb cada una de les mans agafà per les orelles els dos busca-raons i amb veu clara va dir a la concurrència:

—Si no voleu que faça la vostra pell a tiretes, desapareixeu d'ací en un tres i no res. Au, feu via, no us vull veure en tot el dia a la plaça. I si algú dels presents té res a dir en contra, tinc la presó a punt per a rebre visitants. Ja tenim prou amb Borreta, Martinet i Bon Fi perquè ara afegiu més maldecaps. Entesos?

Sota els ulls vigilants del justícia Alí i jo creuàrem la plaça. Per sort, ja veia a un tret de pedra les parets i les troneres del Palau. Hi entràrem en un pati espaiós, després d'ensenyar als guardians el guiatge de la duquessa. Em trobava en un autèntic alberg de príncep o rei. No exagerà Alí quan em féu sabedor que ben bé podien arribar a cent quaranta els qui tenien ració en casa, a banda els molts que rebien

Palau Ducal. Gandia

diners entre Dénia i València per a pagar fidelitats, compromisos i amistats. Els Borja, malgrat els revessos familiars, eren l'estrella més rutilant del regne de València.

En una galeria del pis superior, aprofitant les postremes llums del dia i embolcallats en un silenci aromàtic, com si el brogit de la plaça no existís, hi havia una dona asseguda en un banc amb un infant, i un home que amb l'esguard fix tractava de reflectir l'ànima d'ambdós en una taula. Hi vaig muntar corrents. Saltava de dos en dos els graons de l'escala de pedra. Abans de dir res em vaig aturar, sense que l'oncle, d'esquena i concentrat en la tasca, no sabés de la meua presència. Bocabadat, els meus ulls esbalaïts anaven del dibuix al rostre de la dama. L'egrègia Maria Enríquez restà en silenci, no s'immutà, absorta en un mar de pensaments. El posat greu de la duquessa semblava congriar mals presagis, com els núvols negres congrien les tempestes. Les seues pupil·les, plenes d'energia, de la força infosa a frec del sofriment, ja no pertanyien al segle sinó a la beatitud de la clausura. La seua figura castellana no ocultava l'amargura per un home sargit a punyalades, amb un tall espantós que li segava el cap, el cos torturat del qual fos llançat al Tíber. Una dona tan poderosa i tan sola!

—Mestre Paolo —vaig gosar de tallar el silenci amb un filet de veu—, el vostre nebot us porta salutacions dels vostres amics de Reggio i us besa les mans.

La duquessa semblà com despertar d'un malson. Es mirà inquieta el fillet i després m'observà de cap a peus. Va esbossar un somriure mig apagat. Amb un gest m'indicà que m'apropara a ella tot estenent-me la mà nua, sense cap anell, on vaig dipositar un bes de reverència. L'oncle tampoc no va fer mostra de cap emoció exaltada, com si el goig no s'escaigués en el Palau del Dol.

—Benvingut sigues, Jordiet —va dir finalment—. Déu misericordiós t'ha portat ací sa i estalvi. Demà mateix començaràs a treballar.